

ADVIES RAPPORT

SCHOOLONTBIJT EN SCHOOLLUNCH

EEN AFGEWOGEN KEUZE

Voorwoord

Begin 2023 is de motie 'Onderzoek schoolontbijt' aangenomen. Deze motie heeft geleid tot dit verkennende onderzoek in opdracht van wethouder Pas, gemeente Maastricht. Het onderzoek bestond uit verschillende delen. Allereerst is er een verkennend literatuuronderzoek gedaan om het nut en de noodzaak te onderzoeken voor het structureel aanbieden van een ontbijt of lunch op school. Daarnaast heeft dit onderzoek zich gericht op het inventariseren van het draagvlak voor zo'n schoolontbijt of -lunch en de randvoorwaardelijkheden die verbonden zijn aan een eventuele implementatie ervan. Naast de school als key stakeholder zijn ook ouders via scholen benaderd om bij hen het draagvlak te inventariseren. Dit is zowel op het primair onderwijs (PO) als op het voortgezet onderwijs (VO) uitgevraagd. Tot slot is er een sessie belegd met de Kinderraad in Maastricht om het perspectief vanuit leerlingen hierin te positioneren.

Dit rapport beschrijft de uiteindelijke resultaten van dit onderzoek. Hierbij wordt in Deel 1 de resultaten van het verkennende literatuuronderzoek beschreven. In Deel 2 worden de resultaten van de vragenlijstonderzoeken en de sessie met Kinderraad gepresenteerd. Tenslotte wordt in Deel 3 stil gestaan bij de belangrijkste conclusies en aanbevelingen die uit het onderzoek voortkomen.

5.1.2e

5.1.2e5.1.2e

Juni 2023
Lectoraat Move to Be, Fontys Hogeschool

INHOUD

Deel 1: Literatuuronderzoek	p. 4
De huidige stand van zaken rondom het ontbijt- en lunchgedrag van PO- en VO-leerlingen in Nederland	
Drie grote Nederlandse initiatieven	
De effecten binnen het gezondheidsdomein	
De effecten binnen andere settings en domeinen	
De implementatie van een schoolmaaltijd	
Deel 2: Resultaten (vragenlijst)onderzoek gemeente Maastricht	p. 11
Deel 2a: Primair onderwijs	
Deel 2b: Voortgezet onderwijs	
Deel 3: Aanbevelingen	p. 32
Literatuurlijst	p. 35
Bijlage 1 Bijeenkomst Kinderraad 17 mei 2023	p. 37

DEEL 1: LITERATUURONDERZOEK

Om zicht te krijgen op het nut en de noodzaak van het aanbieden van een schoolontbijt of –lunch is een literatuuronderzoek uitgevoerd. Hiervoor is een brede verkenning gedaan van de effecten van een schoolmaaltijd binnen verschillende domeinen en settings. Er is allereerst zoveel mogelijk gekeken naar onderzoeken uit Nederland en goede voorbeelden. Waar nodig en mogelijk zijn ook internationale studies meegenomen en dan vooral review-studies. Oftewel, studies die conclusies trekken door de resultaten van vergelijkbare onderzoeken samen te pakken en te bestuderen. Bij de conclusies van internationale studies zal echter altijd rekening gehouden moeten worden dat de context rondom een schoolmaaltijd vaak totaal anders is in andere landen in vergelijking met Nederland.

Binnen de resultaten van dit verkennend literatuuronderzoek zal eerst worden ingegaan op de huidige stand van zaken rondom het ontbijt- en lunchgedrag van PO- (4-12 jarigen) en VO-leerlingen (12-17 jarigen) in Nederland, oftewel de noodzaak voor het aanbieden van een schoolontbijt of –lunch. Vervolgens worden drie grote Nederlandse initiatieven beschreven en wordt uitgebreid ingegaan op de effecten die een schoolmaaltijd heeft, niet alleen binnen het gezondheidsdomein, maar ook binnen andere domeinen en settings. Tenslotte wordt beschreven hoe de drie grote Nederlandse initiatieven de uitvoer van een schoolontbijt of –lunch hebben aangepakt en wat ze ervan geleerd hebben.

De huidige stand van zaken rondom het ontbijt- en lunchgedrag van PO- en VO-leerlingen in Nederland

De Nederlandse Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) monitor onderzoekt iedere vier jaar de gezondheid en het welzijn van Nederlandse leerlingen (groep 8 van de basisschool en 11 t/m 16 jarigen van het voortgezet onderwijs). Uit hun meest recente rapport uit 2021 blijkt dat leerlingen in het PO meestal gezondere eet- en drinkpatronen rapporteerden dan leerlingen in het VO (1). Basisschoolleerlingen ontbeten vaker elke doordeweekse dag dan middelbare school leerlingen (85 versus 68%), ze aten vaker minstens één keer per dag fruit (42 versus 31%) en dronken minder vaak minstens één keer per dag frisdrank (13 versus 17%). Daarnaast laten de resultaten uit deze monitor zien dat in zowel het PO als VO leerlingen met een hoge gezinswelvaart vaker ontbijten dan leerlingen met een lagere gezinswelvaart en dat leerlingen met een migratieachtergrond minder vaak ontbijten dan leerlingen zonder een migratieachtergrond. In totaliteit is te zien dat het percentage leerlingen dat dagelijks ontbijt in 2021 lager is dan in eerdere jaren, met name in het VO.

Naast deze grote vierjaarlijkse monitor zijn er ook enkele Nederlandse studies rondom het ontbijten en lunchen van leerlingen. Zo is er binnen het vragenlijstonderzoek dat is uitgevoerd door Raaijmakers e.a. (2) gekeken naar het ontbijtgedrag van Nederlandse jongeren in de leeftijd van 10 tot 19 jaar. Resultaten lieten zien dat het percentage deelnemers dat aangaf iedere dag te ontbijten lag tussen de 62,9% en 95,5% in de verschillende subgroepen. Het overslaan van het ontbijt was geassocieerd met een oudere leeftijd, het vrouwelijke geslacht, naar het VO gaan en een niet-Nederlandse afkomst hebben. Van alle deelnemers consumeerden minder dan 9% producten uit alle vijf de groepen van de Schijf van Vijf. Brood, boter en melk waren de meest frequent geconsumeerde producten.

Ook Van Kleef e.a. (3) hebben onderzoek gedaan naar het ontbijten van basisschoolleerlingen door middel van focusgroepen. Zij hebben hierbij vooral gekeken naar de ervaren barrières. Uit deze focusgroepen kwam naar voren dat over het algemeen leerlingen een hoge motivatie hebben om te ontbijten en ze hierbij de verbeterde prestaties op school als één van de belangrijkste motivators hadden. Belangrijke barrières die naar voren kwamen waren de beperkte tijd om te ontbijten, en de beperkte kennis over wat een gezond ontbijt is.

Het lunchgedrag van leerlingen is onderzocht door Rongen e.a. (4). Zij hebben gekeken naar wat tijdens schooldagen het huidige lunchgedrag is van basisschoolleerlingen in Nederland op school en thuis. Resultaten lieten zien dat over het algemeen leerlingen vaak kiezen voor een typisch Nederlandse lunch bestaande uit een boterham met zoet of hartig beleg en iets te drinken (zoals melk of een suikerhoudende drank). Inname van groente en fruit was over het algemeen erg laag; maar 7% van de leerlingen at groente tijdens de lunch en 8% fruit. Daarnaast bleek dat als op school werd geluncht door middel van zelf meegebrachte broodtrommels, de leerlingen significant vaker suikerhoudende dranken consumeerden en als ze thuis lunchten dan werd er significant meer melk gedronken.

Drie grote Nederlandse initiatieven

Binnen Nederland is er steeds meer aandacht voor het structureel aanbieden van een schoolmaaltijd. Er zijn recentelijk drie verschillende grote initiatieven rondom een schoolmaaltijd geweest die ook (grootschalig) onderzoek hebben gedaan hiernaar. Aangezien deze Nederlandse onderzoeken uitvoerig zijn meegenomen in deze literatuurstudie, worden ze hieronder één voor één kort toegelicht.

De Gezonde Schoollunch

Wageningen University & Research en de Vrije Universiteit Amsterdam zijn in 2017 gestart met het initiatief de Gezonde Schoollunch (www.etenopschool.org). Het doel van dit initiatief was het stimuleren van gezond eetgedrag van basisschoolleerlingen door het aanbieden van een gezonde en betaalbare schoollunch. Verschillende wetenschappelijke onderzoeken werden hierbij uitgevoerd. Eerst is het draagvlak onderzocht onder leerlingen, ouders, leerkrachten en schooldirecties en vervolgens is aan ouders en leerlingen gevraagd wat voor soort lunch hun voorkeur heeft, bijvoorbeeld een gezonde lunch van thuis, een broodmaaltijd van school of een warme lunch op school. Uiteindelijk is op basis van deze resultaten een gezonde schoollunch ontwikkeld, die gedurende een half jaar is aangeboden op drie scholen in Nederland (Amsterdam, Lunteren, Vlaardingen) (5).

De Gezonde Basisschool van de Toekomst

De Universiteit Maastricht, onderwijsstichting Movare en de GGD Zuid-Limburg zijn in 2011 gestart met de Gezonde Basisschool van de Toekomst (6, 7). Het doel van dit initiatief was het creëren van een leefschool: een school waar leerlingen gezond leren leven en waar aandacht is voor een gezonde lunch en voor sport, spel en cultuur. Twee veranderingen stonden hierin centraal: 1) het dagelijks aanbieden van een gezonde schoollunch, en 2) het organiseren van gestructureerde sportieve activiteiten en vrij spel na de lunch. Verdere uitwerking van deze uitgangspunten werd per school gedaan door ouders, leerkrachten, buurtcoaches, diëtisten en de GGD in het schooljaar 2014-2015. Twee scholen in Zuid-Limburg zijn uiteindelijk aan de slag gegaan met zowel die lunch als het beweegaanbod na de lunch. Deze scholen hebben de lunchtijd verlengd en er werden additionele veranderingen doorgevoerd, zoals het verstrekken van een waterbidon, het aanpassen van het schoolbeleid zoals het traktatiebeleid, en het aanbieden van een educatieve lunch (naar voorbeeld van Smaaklessen). In de periode 2015-2019 is er uitgebreid wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de effecten en de impact van dit initiatief.

De Boterhammenbar

Vanuit de overheid (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid) is er een landelijk initiatief opgezet rondom het aanbieden van een schoolmaaltijd, genaamd de Boterhammenbar. Dit initiatief is gestart in oktober 2022 waarbij scholen budget konden aanvragen voor een vorm van eten op school. Het Jeugdeducatiefonds heeft onderzoek gedaan naar de ervaringen van de deelnemende scholen (8). Het bleek dat scholen bij dit initiatief het vaakst gekozen hebben om met het budget een ontbijt aan te bieden (53%), 36% van de scholen koos voor het aanbieden van een lunch. Ondertussen is duidelijk geworden dat dit initiatief met landelijke subsidie een vervolg heeft gekregen en dus nog meer scholen de subsidie kunnen aanvragen.

De effecten binnen het gezondheidsdomein

Het eetgedrag

Het effect van een schoolmaaltijd op het eetgedrag van leerlingen is binnen de verschillende Nederlandse initiatieven uitvoerig bestudeerd. Binnen de Gezonde Schoollunch is onderzocht welk effect je kunt bereiken door basisschoolleerlingen een schoollunch aan te bieden die voldoet aan de richtlijnen Gezonde Voeding. Het bleek dat veel meer leerlingen groente aten (50% bij de schoollunch ten opzichte van 7% bij de lunch van thuis). Ook aten meer leerlingen volkorenbrood en bruin brood (65% ten opzichte van 52%). Ook wat ze dronken veranderde: leerlingen dronken meer water of melk (75% ten opzichte van 44%) en minder suikerhoudende dranken (4% ten opzichte van 28%) (9).

Veranderingen in het eetgedrag van de leerlingen tijdens de lunch is ook onderzocht binnen de Gezonde Basisschool van de Toekomst. Uit de resultaten bleek dat de leerlingen na één en na twee jaar vaker fruit, groente en zuivel aten tijdens de lunch in vergelijking met de leerlingen van de controlescholen. De leerlingen leken te kiezen voor een gevarieerdere maaltijd met daarin meer plek voor groente en fruit (10). Na vier jaar leken de leerlingen nog steeds te kiezen voor een gevarieerdere maaltijd, maar waren de effecten op fruit en groente niet meer zo sterk zichtbaar. Wel leken leerlingen nog duidelijk meer zuivel te consumeren dan de leerlingen van de controlescholen (11).

Het onderzoek rondom de Boterhammenbar van het Jeugdeducatiefonds liet zien dat een ruime meerderheid (70%) van de scholen aangeeft dat naar hun idee de leerlingen gezonder zijn gaan eten door het aanbod op school (8). Daarnaast gaf twee derde van de respondenten aan dat volgens hen leerlingen gevarieerder zijn gaan eten (66%) en dat leerlingen meer kennismaken met nieuwe smaken (67%).

Het gewicht

Om te onderzoeken wat het effect is op het gewicht van de leerlingen is een langdurig onderzoek noodzakelijk, waarbij leerlingen meerdere jaren worden gevolgd. Dit is in Nederland gebeurd bij de Gezonde Basisschool van de Toekomst. Hierin zijn de leerlingen vier jaar lang ieder jaar gemeten. Bartelink e.a. (12) hebben tussentijds gekeken (na twee jaar) wat de effecten zijn op het gewicht van de leerlingen door gebruik te maken van de Body Mass Index (BMI). De BMI is een score die wordt bepaald door middel van het gewicht en de lengte van leerlingen. Vervolgens is een gestandaardiseerde BMI maat gebruikt, de BMI z-score, waarbij is gecorrigeerd voor leeftijd en geslacht door middel van Nederlandse referentiewaarden. Uit de resultaten bleek een klein effect zichtbaar: de BMI z-score van leerlingen op deze scholen was significant afgenomen na twee jaar in vergelijking met de leerlingen van de controlescholen (effectgrootte: -0,08). Bij de leerlingen van de controlescholen bleek de BMI z-score in dezelfde tijd te zijn toegenomen. Daarnaast bleek ook dat er geen specifieke subgroepen van leerlingen waren die meer voordeel hadden van de lunch. Willeboordse e.a. (11) hebben vervolgens gekeken naar het effect op de BMI z-score na vier jaar. Ook hier werd een klein effect gevonden (effectgrootte: -0,17) bij de leerlingen van de interventiescholen in vergelijking met de leerlingen van de controlescholen.

Internationale studies over de impact van een schoolmaaltijd op het eetgedrag en/of de gezondheid van leerlingen is zeer gering. De context in andere landen is vaak zo anders dat het lastig vergelijken is. Oostindjer e.a. (13) concludeerden in 2017 dan ook in hun onderzoek dat het aanbieden van eten op school een grote invloed kan hebben op de voedselinname van leerlingen, maar dat er te weinig bewijs is uit ontwikkelde landen voor significante verbetering in het eetgedrag en de gezondheid van leerlingen. In 2021 is het Cohen e.a. (14) wel gelukt om een internationale systematische review uit te voeren. Zij hebben onder andere gekeken naar het effect van het aanbieden van een gratis schoolmaaltijd op de BMI van leerlingen. Er bestond de vraag of het gewicht van leerlingen niet juist zal toenemen door het aanbieden van een gratis schoolmaaltijd. Echter, de resultaten van deze studie lieten zien dat er in geen enkele studie een toename in het BMI was gevonden. In sommige studies bleek er zelfs een duidelijke afname in BMI te zijn bij de leerlingen.

De effecten binnen andere settings en domeinen

De thuissetting

Hahnrahts e.a. (15) hebben gekeken naar veranderingen in (on)gezonde gewoontes in de thuissetting als resultaat van een voedingsinterventie op school (lunch). Hierbij hebben ze aanwijzingen gevonden dat de Gezonde Basisschool van de Toekomst heeft geleid tot verschillende gedragsveranderingen thuis. Ouders benoemden verschillende verbeteringen in gezonde gewoontes, maar die soms wel gecompenseerd werden door nieuwe ongezonde gewoontes. Redenen voor gedragsverandering in de thuissetting waren onder andere bewustwording, het gevoel gesteund te worden bij het implementeren van gezond gedrag, en leerlingen die thuis om dezelfde gezonde producten vroegen als de producten die ze op school kregen. Barrières voor gedragsverandering in de thuissetting waren onder andere beperkte informatievoorziening, geen noodzaak tot gedragsverandering zien, tijdgebrek en financiële beperkingen. De veranderingen leken geïnitieerd te worden door zowel leerlingen als ouders. Leerlingen kunnen dus een gedragsverandering bij hun ouders en in de thuissetting teweegbrengen, maar ouders zelf zijn ook gedragsverandering gaan initiëren als gevolg van wat er plaatsvond op de school van hun kind(eren).

Tenslotte werd in het onderzoek rondom de Boterhammenbar van het Jeugdeducatiefonds een verbeterd contact met en tussen ouders gevonden. Het onderzoek liet zien dat 88% van de respondenten aangaven dat ouders positief reageerden op het aanbod van eten aan de leerlingen (8). Ook is volgens 64% van de respondenten de band tussen de school en ouders verbeterd, en zoeken ouders vaker contact met school (51%). Verschillende scholen gaven expliciet aan dat ze door het aanbieden van het eten meer inzicht hebben gekregen in de thuissituatie van de leerlingen. Er ontstond nu vanuit zowel de school als vanuit de leerlingen en ouders een ingang voor een gesprek. Tenslotte gaven ook veel scholen aan dat er meer verbinding is tussen ouders onderling. Ouders ontmoeten elkaar in de school en leren elkaar veel meer kennen.

Armoedebestrijding

Het onderzoek rondom de Boterhammenbar van het Jeugdeducatiefonds liet zien dat 44% van de respondenten aangaf dat ouders vaker om hulp durfden te vragen bij (financiële) problemen (8). Ook ziet 32% van de respondenten een afname van stress bij ouders. Respondenten geven expliciet aan dat ze merken dat ouders meer durven te praten over hun financiële situatie en dat ervoor zorgt dat het taboe rondom armoede langzaam minder wordt, waardoor ouders eerder hulp vragen aan elkaar of aan voorzieningen in de buurt. Daarnaast spreken verschillende scholen van een bewustwording van kansenongelijkheid en verschillen bij ouders en leerlingen. Mensen zijn daardoor volgens die respondenten meer bereid zich in te zetten voor een ander en leerlingen vertellen daardoor meer over belemmeringen die zij thuis soms ervaren en durven beter om hulp te vragen. Toch was schaamte bij ouders een belangrijk aandachtspunt bij veel scholen. Veel scholen gaven aan dat zij het lastig vonden om ouders en leerlingen te bereiken met hun aanbod. Sommige scholen maakten vooraf een inschatting welke leerlingen/gezinnen dit aanbod nodig hebben, maar merkten vervolgens dat deze doelgroep niet reageert op het initiatief. Ouders schaamden zich om hun kind aan te melden voor een maaltijd of leerlingen durfden geen eten te pakken. Op scholen waar geen onderscheid gemaakt werd en alle leerlingen konden mee-eten ervaren leerlingen en ouders deze drempel niet.

Oostindjer e.a. (13) hebben in hun reviewstudie naar het effect van een schoolmaaltijd op armoedebestrijding gekeken binnen verschillende landen. Zij trokken soortgelijke conclusies en gaven aan dat een schoolmaaltijd zeker een soort vangnet kan zijn voor leerlingen afkomstig uit de minder draagkrachtige gezinnen waar een risico op ondervoeding bestaat. Verschillende studies uit hun onderzoek lieten zien dat een schoolmaaltijd kan compenseren voor suboptimale voeding buiten schooltijd en/of de meegebrachte lunch van thuis. Echter, veel studies lieten zien dat het aantal deelnemers aan zo'n programma vaak een stuk lager was dan verwacht vanwege schaamte en het gevoel van (of de angst voor) stigmatisering.

Cognitie en schoolprestaties

Het onderzoek rondom de Boterhammenbar van het Jeugdeducatiefonds liet zien dat twee derde van de respondenten aangaven dat leerlingen meer energie hebben sinds er eten op school wordt aangeboden (8). 63% van de respondenten merkt dat leerlingen zich beter kunnen concentreren. Ook is volgens 46% van de respondenten de motivatie en inzet van leerlingen omhoog gegaan. Tenslotte gaf bijna een derde (32%) van de respondenten aan dat de cognitieve prestaties van de leerlingen verbeterd is sinds het aanbieden van het eten.

Dijkstra e.a. (16) hebben een internationale literatuurstudie uitgevoerd naar de effecten van een schoollunch op cognitieve uitkomstmaten. Het bewijs was beperkt, maar toch konden de onderzoekers enkele voorzichtige conclusies trekken. Een gezonde schoollunch (in vergelijking met niet lunchen) lijkt op de korte termijn (dat wil zeggen kort na inname van de schoollunch) kleine, inconsistente effecten te hebben op de alertheid en het werkgeheugen van leerlingen. Langetermijneffecten van een gezonde schoollunch (in vergelijking met een gewone zelf meegebrachte lunch) lieten kleine verbeteringen zien in concentratie en taalverwerking van leerlingen.

Cohen e.a. (14) hebben in hun reviewstudie het effect van een schoolmaaltijd op schoolprestaties onderzocht. De onderzoekers zagen dat een gratis gezonde schoollunch positief geassocieerd was met schoolprestaties, helemaal als er duidelijke richtlijnen voor de lunch waren waarin fruit, groente en volkorenproducten waren opgenomen.

De sfeer in de klas en op school

Bij de Gezonde Schoollunch is onderzocht hoe de sfeer in de klas werd ervaren door leerkrachten (17). Zij gaven aan dat over het algemeen de sfeer in de klas goed was tijdens de lunch en in de middag (na afloop van de lunch). Maar dat ze ook niet echt verschil merkten met hoe het voorheen was. Wel gaven sommige leerkrachten aan dat de sfeer tijdens de lunch een beetje onrustiger was dan wanneer de leerlingen hun eigen eten en drinken meekregen. Tenslotte gaven leerkrachten over het algemeen aan dat de leerlingen de lunch gezellig vonden en meer over eten praatte: 'dit is goed voor hun communicatie en taalvaardigheden' (17).

Bij de Gezonde Basisschool van de Toekomst bleek uit onderzoek dat bijna de helft van de leerlingen (39-50%) het leuker vond op school sinds ze met de schoollunch (en het beweegaanbod) zijn begonnen (18).

Het onderzoek rondom de Boterhammenbar van het Jeugdeducatiefonds liet zien dat 39% van de respondenten aangaven dat de sfeer op school verbeterd was (8). Ook kwam in dit onderzoek naar voren dat de band tussen de leerlingen en de school versterkt was (57%) en de leerlingen meer sociaal gedrag vertoonden (34%). Veel scholen die ontbijt aanbieden benoemden dat de start van de schooldag rustiger en gezelliger verloopt. Hoewel het op tijd komen op sommige scholen een aandachtspunt bleef, waren er veel meer scholen die juist aangaven dat het ontbijt ervoor zorgde dat leerlingen op tijd komen en geen onderwijstijd verliezen. Tenslotte lieten de resultaten zien dat veel respondenten aangaven dat leerlingen meer informatie deelden over hun thuissituatie (43%) en dat de leerlingen minder tekenen van stress vertoonden (46%).

Gedragincidenten en pesten

Een verkennend onderzoek van Van Run e.a. (19) rondom pestgedrag binnen het initiatief de Gezonde Basisschool van de Toekomst liet zien dat leerlingen uit groep 8 iets minder vaak rapporteerden gepest te worden dan leerlingen op de controlescholen. Leerkrachten van de Gezonde Basisschool van de Toekomst-scholen gaven daarnaast in interviews en focusgroepen aan dat er aanzienlijk minder conflicten waren sinds de start van het initiatief, iets wat hoogstwaarschijnlijk bijdraagt aan die afname in pestgedrag. De leraren schreven dit voornamelijk toe aan de structurele aspecten van de Gezonde Basisschool van de Toekomst die een veiligere omgeving creëerden waarin minder ruimte is voor conflictgedrag. Ook het samen eten droeg volgens de leerkrachten bij aan sociale vorming; leerlingen gaan nu anders met elkaar om.

De onderzoekers concludeerden dat de resultaten aanwijzingen lijken te geven dat er mogelijk een positief (neven)effect is van een gezondheidsbevorderende interventie, waaronder de schoollunch, op conflictgedrag en pesten.

Cohen e.a. (14) hebben in hun internationale reviewstudie ook een associatie gevonden tussen een gratis schoolmaaltijd en een vermindering in gedragsincidenten van leerlingen (zoals vechten) en het uit de klas gezet worden, wat ook weer mogelijk invloed heeft op de schoolprestaties van leerlingen.

De implementatie van de schoolmaaltijd

Nu de effecten en de impact van een schoolmaaltijd zijn beschreven is het goed om ook kort stil te staan bij de implementatie van zo'n schoolmaaltijd. Hierdoor kunnen effecten namelijk nog beter geduid worden. Binnen de drie grote Nederlandse initiatieven is veel geleerd bij de ontwikkeling en uitvoering van een schoolmaaltijd. Procesevaluaties beschrijven de belangrijkste punten.

Resultaten van de procesevaluatie rondom de Gezonde Basisschool van de Toekomst laten zien dat het cruciaal was dat de betrokkenheid vanuit leraren, ouders en leerlingen op school samengebracht werd met het advies van experts en de praktische ondersteuning van externe partners. Daarnaast bleek een goede coördinatie en communicatie, een hecht team op school en voldoende feedback-mogelijkheden te helpen bij een optimale implementatie (20). Tenslotte waren er ook nog enkele belangrijke aandachtspunten die naar voren kwamen in de evaluatie, namelijk het erkennen dat de invoering tijd kost en dat die tijd ook genomen moet worden, en dat structureel contact tussen alle betrokken partijen nodig is met daarbij specifieke aandacht voor verwachtingsmanagement. De implementatie van de schoollunch fungeerde uiteindelijk als een soort vliegwiel voor andere gezondheidsbevorderende aanpassingen in de scholen. Tenslotte kwam uit de resultaten ook nadrukkelijk naar voren dat de aandacht voor iedere aparte schoolcontext essentieel was, aangezien iedere school zijn eigen startsituatie en veranderingsproces had (20). Deze schoolcontext bleek vervolgens niet alleen van invloed te zijn op het proces, maar ook op de effecten (21, 22). De effecten hoeven dus niet gelijk te zijn voor ieder kind en voor iedere school. Een school staat altijd in interactie met de andere leefwerelden van het kind, zoals de thuisomgeving en de wijk. Eenzelfde soort initiatief kan dus verschillende effecten teweegbrengen vanwege de verschillen in context.

Uit het onderzoek naar de Gezonde Schoollunch kwamen soortgelijke resultaten naar voren. Het bleek ook hier dat ondanks dat een schoollunch praktisch best goed uitvoerbaar was, ondersteuning wel essentieel was (17). Ook het feit dat een schoollunch moet passen bij de school kwam in dit onderzoek duidelijk naar voren. Scholen moeten de vrijheid hebben om de schoollunch aan te passen aan hun wensen en behoeften. Verder bleek dat de lunchtijd minimaal 30 minuten moest zijn en dat scholen dus vaak hun schoolrooster moesten verlengen.

De ervaringen en uitdagingen tijdens deelname aan de Boterhammenbar heeft geleid tot verschillende inzichten en aanbevelingen (8). Een belangrijke hierin was dat, net zoals bij de hierboven beschreven initiatieven, iedere school anders is. Scholen hebben het als zeer prettig ervaren dat ze zelf invulling konden geven aan het aanbod en de werkwijze gebaseerd op hun wensen en behoeften. Daarnaast was een belangrijke aanbeveling dat er altijd een coördinator op een school gefaciliteerd moet worden om de praktische organisatie van de schoolmaaltijd te regelen. Hierdoor kan het onderwijspersoneel zich blijven richten op de bestaande taken binnen de school en is er een duidelijk aanspreekpunt. Bij de scholen die uiteindelijk niet zijn gestart met het aanbieden van een schoolmaaltijd was het gebrek aan een coördinator vaak de reden, omdat er niemand beschikbaar was die de organisatie in zijn/haar takenpakket erbij kon nemen.

Kosten

Zowel de Gezonde Basisschool van de Toekomst als de Gezonde Schoollunch hebben onderzoek gedaan naar de kosten voor implementatie. Bij de Gezonde Basisschool van de Toekomst werden de totale kosten voor de lunch (inclusief tussendoortje en beweegaanbod na de lunch) geschat op €4,50 per kind per dag (23). Bij de Gezonde Schoollunch werden de totale kosten voor de schoollunch ingeschat op €2,40 per kind per dag (17). Het onderzoek van Dijkstra et al. (24) liet zien dat ouders inschatten tussen de €1,00 tot €2,00 per dag kwijt te zijn aan de lunch voor hun kind en dat ze een vergelijkbaar bedrag bereid zijn uit te geven aan een schoollunch. Bij het onderzoek naar de Gezonde Basisschool van de Toekomst kwam naar voren dat een ouderbijdrage van € 1,75 voor de combinatie van een lunch met extra beweegaanbod als redelijk werd ervaren (25). Het RIVM-rapport dat is opgesteld op basis van deze twee grote Nederlandse initiatieven concludeert hiermee dat alleen een ouderbijdrage de kosten van een schoollunch niet kunnen dekken en dat dus structurele financiële ondersteuning nodig lijkt om een gezonde schoollunch te kunnen introduceren (25). Een vereiste, stellen zij, is dat dan wel altijd additionele financiële ondersteuning voor de minder draagkrachtige gezinnen opgenomen moet worden.

Ervaringen uit andere landen

In deze literatuurstudie hebben we, waar mogelijk, zo veel mogelijk de focus gehad op de Nederlandse context. In Nederland brengen de meeste leerlingen nu nog hun eigen lunch, vaak een broodmaaltijd, mee naar school. In veel andere landen in Europa is een schoollunch juist heel normaal. Het onderzoeksteam van Gezonde Schoollunch heeft daarom onderzocht hoe dit in andere Europese landen georganiseerd wordt om hieruit weer lering te trekken (26). Uit hun onderzoek bleek dat in bijna alle landen waar ze een schoollunch aanbieden, deze op zijn minst gedeeltelijk gesubsidieerd is. Hierbij bleek dat een gesubsidieerde schoollunch geen garantie is voor deelname, maar dat een gratis lunch wel de deelname verhoogt. Daarnaast bleek dat de meeste landen een warme maaltijd aanbieden als schoollunch waarbij algemene voedselrichtlijnen gehanteerd worden. Tenslotte bleek dat het van de specifieke context met daarin de (on)mogelijkheden afhing waar de lunch plaats vond. Vaak lunchten leerlingen in een aparte kantine of eetruimte, maar soms werden ook gewoon de klaslokalen als eetruimte gebruikt.

DEEL 2: RESULTATEN (VRAGENLIJST)ONDERZOEK GEMEENTE MAASTRICHT

Alle 30 basisscholen en 6 VO-scholen in de gemeente Maastricht zijn benaderd voor deelname aan dit onderzoek. Zij hebben een link gekregen naar een schoolvragenlijst, waarbij gevraagd werd of de directeur/rector of anders iemand uit het managementteam, de vragenlijst kon invullen. Deze schoolvragenlijst is gebaseerd op een reeds bestaande vragenlijst (27). Twee varianten zijn ontwikkeld: voor het PO en voor het VO. Als afgeleide van de schoolvragenlijst is ook een oudervragenlijst opgesteld, ook weer apart voor het PO en het VO. Alle Maastricht PO- en VO-scholen zijn gevraagd of ze deze oudervragenlijst met de ouders van hun leerlingen konden delen via het ouderportaal dat ze gebruiken. Voor zowel de schoolvragenlijst als de oudervragenlijst zijn verschillende reminders gestuurd. Daarnaast heeft op woensdag 17 mei 2023 een sessie van een half uur met de Kinderraad van de gemeente Maastricht plaatsgevonden. Hierbij zijn aan de kinderen verschillende stellingen voorgelegd over het aanbieden van een schoolmaaltijd, waar vervolgens gezamenlijk over gediscussieerd is.

De resultaten van de schoolvragenlijst, oudervragenlijst en de sessie met de Kinderraad zijn hieronder weergegeven. Eerst worden alle resultaten van het primair onderwijs beschreven in Deel 2a, daarna komt het voortgezet onderwijs aan bod in Deel 2b.

DEEL 2A: PRIMAIR ONDERWIJS

In dit deel wordt beschreven hoe in het primair onderwijs gekeken wordt naar het eventueel aanbieden van een schoolontbijt of -lunch. Voor zover bekend is op enkele basisscholen al een besluit genomen rondom het aanbieden van een schoolmaaltijd. Op KC Manjefiek wordt een schoollunch aangeboden via het concept van de Gezonde Basisschool van de Toekomst. Op IKC De Geluksvogel en KC De Letterdoes staat het aanbieden van een schoollunch op de planning vanuit de Rijke Schooldag middelen. Deze scholen zijn desalniettemin meegenomen in het onderzoek.

Dit deel rondom het primair onderwijs bevat verschillende onderdelen. Allereerst zal kort stil gestaan worden bij de respons van de school- en oudervragenlijst. Vervolgens worden de resultaten rondom een schoolontbijt beschreven en daarna de resultaten met betrekking tot een schoollunch. Vervolgens komen de bevorderende en belemmerende factoren aan bod evenals de benodigdheden voor het eventueel aanbieden van een schoolmaaltijd. Tenslotte wordt ingegaan op de externe partners, de bekostiging en de uitvoer van een schoolmaaltijd.

Respons vragenlijst

De schoolvragenlijst voor het PO is door 26 van de 30 basisscholen geopend. Hiervan hebben 22 scholen ook daadwerkelijk de vragenlijst ingevuld (één school gaf geen toestemming, drie scholen hebben niks ingevuld). De 22 deelnemende scholen zijn: KC Scharn, KC Wyck, KC Vlinderboom, KC Manjefiek, IKC De Geluksvogel, KC Montessori, KC Amby, KC De Letterdoes, KC St. ODA, KC Mozaïek, KC, JFK/Belfort, KC Aloysius, KC St Pieter, IKC Ziezo, Binnenstad, De Poort, Dynamiek, De Spiegel, El Habib, CSN SO - VSO, Bernard Lievegoed school, Talententuin.

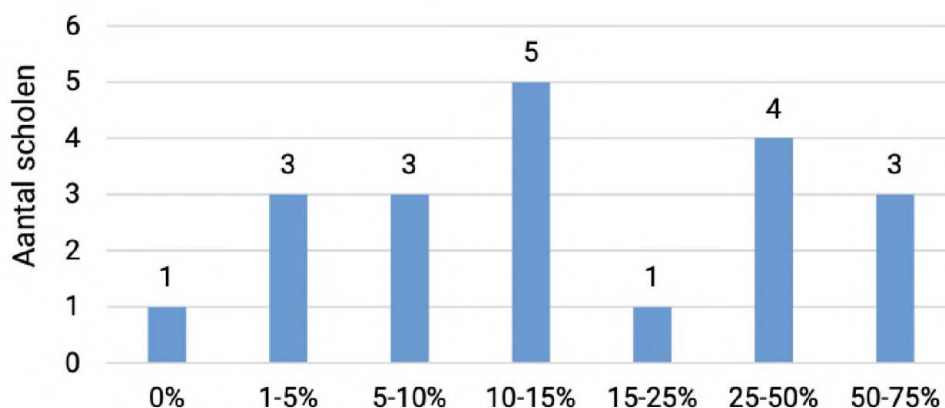
De PO-oudervragenlijst is door 807 ouders ingevuld. Niet alle scholen hebben de vragenlijst gedeeld op hun ouderportaal. De deelnemende ouders zijn afkomstig van 10 verschillende basisscholen: KC Vlinderboom (n=99), Binnenstad (n=47), KC Manjefiek (n=56), Dyanmiek (n=30), KC Montessori (n=162), De Spiegel (n=47), KC JFK/Belfort (n=145), CSN SO – VSO (n=90), IKC Ziezo (n=76), Talententuin (n=55).

Het schoolontbijt

Noodzaak

De noodzaak voor het aanbieden van een ontbijt op school lijkt op de ene school hoger dan op de andere school (Figuur 1). De directeurs van vier scholen (Bernard Lievegoed school, KC Scharn, KC Aloysius, KC St Pieter) geven aan dat volgens hun inschatting iedereen of in ieder geval minder dan 5% van de leerlingen zonder ontbijt naar school komt. Echter, op andere scholen (KC St. ODA, IKC Geluksvogel, KC De Letterdoes, Talententuin) wordt ingeschat dat 25-50% zonder ontbijt naar school komt en op drie scholen (KC Manjefiek, El Habib, KC Mozaïek) is dit zelfs 50-75%.

Naast de algemene inschatting van de school is ook aan ouders gevraagd naar het ontbijtgedrag van hun eigen kind(eren). 85% van alle ouders geeft aan dat hun kind altijd ontbijt op een doordeweekse dag. Echter, op sommige scholen is dit percentage een stuk lager dan het gemiddelde (KC Manjefiek: 74%; CSN SO – VSO: 71%; Talententuin: 72%).

Figuur 1. Ingeschat percentage leerlingen dat zonder ontbijt naar school komt (Bron: Schoolvragenlijst PO)

Algemene perceptie

Iets meer dan de helft van de 22 scholen geeft aan dat ze het aanbieden van een schoolontbijt (n=12, 55%) een goed idee vinden (Tabel 1). Bij sommigen is er nog twijfel, maar een aantal scholen geven daarnaast juist heel duidelijk aan een schoolontbijt géén goed idee te vinden (n=3 scholen; Binnenstad, KC St Pieter, KC JFK/Belfort). Ongeveer de helft van alle deelnemende ouders (51%) vindt een schoolontbijt een goed idee. Op individuele scholen ligt het percentage soms een stuk hoger (KC Manjefiek: 63%; Dynamiek: 60%; CSN SO-VSO: 67%; Talententuin: 76%). In de Kinderraad is het als stelling besproken (Ik vind het aanbieden van een schoolontbijt een goed idee; Bijlage 1). De meeste kinderen waren het hier mee eens (9/10). Ze gaven hierbij vooral aan dat kinderen met een lege maag zich minder goed kunnen concentreren, maar dat sommige kinderen in armoede leven en daardoor niet altijd een ontbijt tot hun beschikking hebben thuis. Door een schoolontbijt kan toch iedereen ontbijten. Het zou echter wel aan iedereen aangeboden moeten worden, omdat anders kinderen zich kunnen gaan schamen en dat duidelijk wordt wie er precies in armoede leeft.

De meeste scholen en ouders zien het niet als een taak van de school om een schoolontbijt aan te bieden. Maar 14% (n=3) van de scholen en 16% van de ouders zagen dit wel als een taak van de school (Tabel 1). Dit is ook voorgelegd aan de Kinderraad (Ik vind het een taak van de school om ervoor te zorgen dat alle leerlingen hebben ontbeten of geluncht hebben; Bijlage 1). Zij zagen dit wel meer als taak van de school (7/10). Hun belangrijkste argument was dat ze vinden dat de school verantwoordelijk is voor de kinderen en dit er dus ook bij hoort. Wel vonden de leerlingen in de Kinderraad dat de gemeente ook verantwoordelijk is en dat qua kosten er bijvoorbeeld een 50/50 verdeling kon zijn tussen de school en de gemeente.

Het vroeger starten van de schooldag zodat er rustig ontbeten kan worden, wordt door de meeste scholen en ouders niet omarmd. Maar 18% van de scholen en 24% van de ouders is het hier mee eens (Tabel 1). De meeste scholen geven aan nog te twifelen (50%). De helft van de kinderen uit de Kinderraad zou hier voor zijn (5/10; Ik vind het prima als de schooldag eerder begint zodat ik rustig kan ontbijten op school; Bijlage 1). Het belangrijkste tegenargument is dat ze al zo vroeg op moeten staan en dat het dan nog eerder zou zijn. Wel wordt geopperd dat het vroeger starten ook alleen kan voor de leerlingen die deel willen nemen aan een schoolontbijt. De rest van de leerlingen kan dan op de normale tijd naar school komen.

Tabel 1. Algemene perceptie rondom schoolontbijt

	School ¹	Ouders ²
Een schoolontbijt ...		
... is een goed idee.	55%	51%
... past bij de taken van de school.	14%	16%
... mag prima de schooldag vervroegen zodat er rustig ontbeten kan worden.	18%	24%
... maakt dat leerlingen gezonder gaan eten.	64%	-
... draagt bij aan meer gelijkheid tussen de leerlingen.	68%	-
... opzetten, daar ben ik bereid tijd en energie in te investeren.	50%	-
... mag de school geen geld kosten.	96%	-
... daar wil ik best (als financieel mogelijk) een kleine ouderbijdrage aan betalen.	-	45%
... verstoort het ochtendritme van ons gezin.	-	26%

¹ Bron: Schoolvragenlijst PO

² Bron: Oudervragenlijst PO

De ideale vorm van een schoolontbijt

Aan zowel de school als aan ouders is gevraagd naar hoe zo'n eventueel schoolontbijt er dan uit zou moeten zien. Scholen en ouders konden hierbij ook altijd antwoorden met 'Ik vind niet dat mijn school een schoolontbijt zou moeten aanbieden'. Deze scholen en ouders zijn bij de resultaten buiten beschouwing gelaten.

Binnen de groep scholen die niet a priori tegen een schoolontbijt is, vindt 71% (n=12) van de deelnemende scholen en 62% van de ouders dat een schoolontbijt iedere dag aangeboden zou moeten worden (Tabel 2). In de Kinderraad is hier ook over gesproken, waarbij allerlei creatieve ideeën aan bod kwamen, zoals het iedere dag wisselen tussen een ontbijt en lunch, en het de ene dag aan groep 1-2 aanbieden en de volgende dag aan groep 3-4 en zo door. De meerderheid van de scholen (57%, n=12) en 76% van de ouders vindt dat een schoolontbijt aangeboden zou moeten worden aan iedereen, maar een verplichtstelling vinden de meesten geen goed idee (school: 26%; ouders 34%). Ook de Kinderraad vindt dat iedereen er gebruik van zou moeten kunnen maken om stigmatisering te voorkomen.

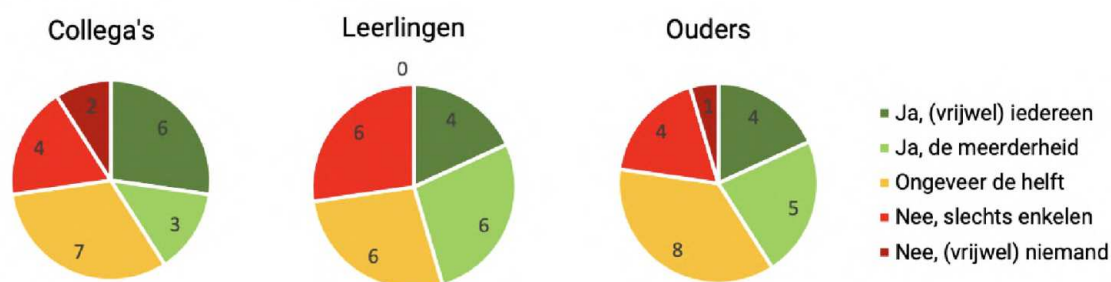
Driekwart van de scholen (80%, n=16) en 56% van de ouders zou bij een schoolontbijt alleen dagelijks gangbare producten, zoals kaas, stroop en melk, willen aanbieden en een derde van de scholen (35%, n=7) en 51% van de ouders zou zo'n ontbijt het liefst in een buffetvorm doen. Zo'n buffetvorm werd ook in de Kinderraad benoemd als idee om het handig aan te bieden. Ze gaven aan bij een ontbijt vooral gangbare producten te willen eten, het proeven van onbekende producten past volgens hen meer bij een lunch. Het verbinden van educatie aan de schoolmaaltijd vindt iets meer dan de helft van de scholen (62%, n=13) een goed idee. De Kinderraad zag hier niks in en wil, zeker bij een ontbijt, rustig kunnen eten.

Tabel 2. De ideale vorm van een schoolontbijt

	School ¹	Ouders ²
Een schoolontbijt zou idealiter ...		
... iedere dag aangeboden moeten worden	71%	62%
... alleen dagelijks gangbare producten moeten bevatten	80%	56%
... in buffetvorm aangeboden moeten worden	35%	51%
... ook educatie moeten bevatten	62%	-
... aan iedereen aangeboden moeten worden	57%	76%
... verplicht gesteld moeten worden.	26%	34%

¹ Bron: Schoolvragenlijst PO² Bron: Oudervragenlijst PO**Ervaren draagvlak**

In de schoolvragenlijst is gevraagd naar het ingeschatte draagvlak van collega's, leerlingen en ouders voor een schoolontbijt op hun school (Figuur 2). De resultaten geven een gevarieerd beeld, waarbij het erop lijkt dat de meeste scholen wel inschatten dat de helft of meer van collega's, leerlingen en ouders enthousiast zullen zijn (groene en oranje delen in de cirkels). Daarnaast is ook aan ouders gevraagd of ze denken dat hun kind(eren) enthousiast zullen zijn over een schoolontbijt. Van alle ouders denkt 49% van wel. Dit percentage is vooral bij de ouders van KC Manjefiek (64%), Dynamiek (60%), CSN SO-VSO (59%) en Talententuin (74%) hoog.

Figuur 2. Door de deelnemende scholen (n=22) ingeschat draagvlak van collega's, leerlingen en ouders voor een schoolontbijt. (Bron: Schoolvragenlijst PO)**De prioriteringsmatrix**

Rondom de noodzaak en het draagvlak zijn er drie groepen te onderscheiden via een prioriteringsmatrix (Figuur 3). Tabel 3 geeft een overzicht per school van de noodzaak en het draagvlak voor het aanbieden van een schoolontbijt. Niet overal is dit even hoog. In Groep 1 zitten de scholen waar zowel de noodzaak als het draagvlak hoog lijkt te zijn. Dit zijn de scholen: KC Manjefiek, IKC De Geluksvogel, KC De Letterdoes, KC St. ODA, KC Mozaïek en El Habib.

Draagvlak	Noodzaak	
	Midden/laag	Hoog
	Midden/laag	Hoog
Midden/laag	Groep 3	Groep 2
Hoog	Groep 2	Groep 1

Figuur 3. De prioriteringsmatrix

Tabel 3. Overzicht per school van de noodzaak en het draagvlak voor een schoolontbijt

	Nood- zaak ¹	School: Goed idee ²	Ouders: Goed idee ³	Ervaren draagvlak collega's ⁴	Ervaren draagvlak leerlingen ⁴	Ervaren draagvlak ouders ⁴	Ingeschat draagvlak kind ⁵	Priorite- ring ⁶
KC Scharn	Laag	Ja	-	Midden	Midden	Midden	-	Groep 2
KC Wyck	Midden	Niet zeker	-	Laag	Laag	Laag	-	Groep 3
KC Vlinderboom	Midden	Niet zeker	43%	Laag	Laag	Laag	42%	Groep 3
KC Manjefiek	Hoog	Ja	65%	Hoog	Hoog	Hoog	64%	Groep 1
IKC De Geluksvogel	Hoog	Ja	-	Hoog	Hoog	Midden	-	Groep 1
KC Montessori	Midden	Niet zeker	44%	Laag	Laag	Midden	43%	Groep 3
KC Amby	Midden	Niet zeker	-	Midden	Midden	Midden	-	Groep 3
KC De Letterdoes	Hoog	Ja	-	Hoog	Hoog	Hoog	-	Groep 1
KC St. ODA	Hoog	Ja	-	Hoog	Hoog	Hoog	-	Groep 1
KC Mozaïek	Hoog	Ja	-	Hoog	Hoog	Hoog	-	Groep 1
KC JFK/Belfort	Midden	Nee	44%	Laag	Laag	Laag	42%	Groep 3
KC Aloysius	Laag	Ja	-	Hoog	Hoog	Hoog	-	Groep 2
KC St Pieter	Laag	Nee	-	Laag	Midden	Midden	-	Groep 3
IKC Ziezo	Midden	Ja	54%	Midden	Hoog	Midden	45%	Groep 2
Binnenstad	Midden	Nee	43%	Laag	Laag	Laag	47%	Groep 3
De Poort	Midden	Niet zeker	-	Midden	Laag	Laag	-	Groep 3
Dynamiek	Midden	Ja	60%	Hoog	Hoog	Hoog	60%	Groep 2
De Spiegel	Midden	Ja	43%	Midden	Hoog	Hoog	43%	Groep 2
El Habib	Hoog	Ja	-	Hoog	Hoog	Hoog	-	Groep 1
CSN SO - VSO	Midden	Ja	67%	Hoog	Midden	Midden	59%	Groep 2
Bernard Lievegoed school	Laag	Niet zeker	-	Midden	Midden	Midden	-	Groep 3
Talententuin	Hoog	Niet zeker	76%	Midden	Midden	Hoog	74%	Groep 2

¹ Noodzaak laag (groen): <5% van de leerlingen zonder ontbijt naar school; Noodzaak hoog (rood): >25% van de leerlingen zonder ontbijt naar school (Bron: Schoolvragenlijst PO).

² Stelling voor school: *Ik vind het aanbieden van een schoolontbijt een goed idee*. Antwoorδοpties: ja (groen) – misschien/niet zeker – nee (rood) (Bron: Schoolvragenlijst PO).

³ Stelling voor ouders: *Ik vind het aanbieden van een schoolontbijt een goed idee*. Groen: Meer dan 50% antwoord met 'Ja' (Bron: Oudervragenlijst PO).

⁴ Inschatting draagvlak collega's. Laag (rood): Nee, slechts enkelen / Nee, (vrijwel) niemand; Hoog (groen): Ja, (vrijwel) iedereen / Ja, de meerderheid (Bron: Schoolvragenlijst PO).

⁵ Stelling voor ouders: *Ik denk dat mijn kind(eren) enthousiast zal/zullen zijn over een schoolontbijt*. Groen: Meer dan 50% antwoord met 'Ja' (Bron: Oudervragenlijst PO).

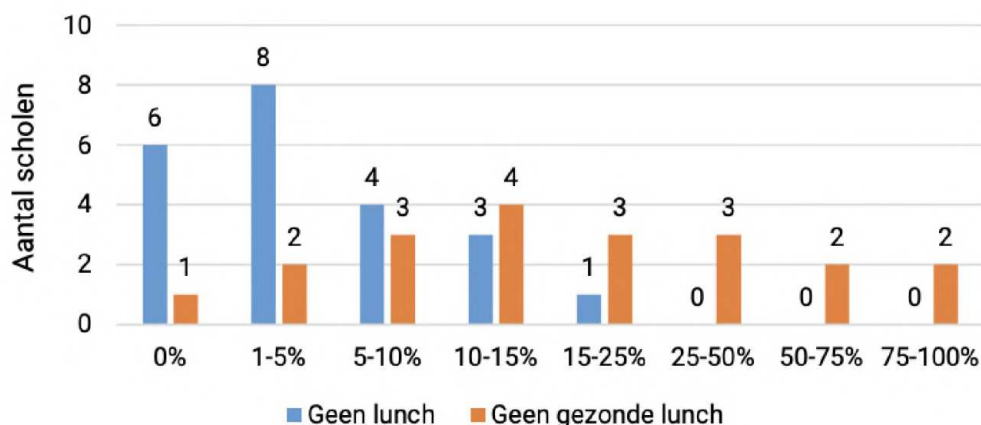
⁶ Onderscheid in groepen: Groep 1: Zowel noodzaak als draagvlak lijkt hoog. In deze groep zitten de scholen die een groen-gekleurde rij hebben en dus op beide aspecten hoog scoren. Groep 2: Noodzaak of draagvlak lijkt minder aanwezig. Groep 3: Zowel noodzaak als draagvlak lijkt midden/laag.

De schoollunch

Noodzaak

Het merendeel van de scholen geeft aan dat over het algemeen leerlingen wel een lunch bij zich hebben. Veertien scholen (64%) geven aan dat iedereen of ten hoogste 5% zonder een lunch naar school komt (Figuur 4). Geen enkele school geeft aan dat meer dan 25% van de leerlingen zonder lunch naar school komt. Het beeld is echter veel meer verdeeld als gekeken wordt naar het ingeschat percentage leerlingen dat ook een gezonde lunch bij zich hebben. Op zeven scholen wordt aangegeven dat volgens hun inschatting 25% of meer geen gezonde lunch bij zich heeft (25-50%: IKC Ziezo, Talententuin, El Habib; 50-75%: KC De Letterdoes, KC Mozaïek; 75-100%: KC Vlinderboom, Bernard Lievegoed school).

Aan de ouders is gevraagd naar het lunchgedrag van hun kind(eren) op doordeweekse dagen. 94% geeft aan dat hun kind altijd op doordeweekse dagen luncht. Kijkend naar de ouders van individuele scholen dan ligt dit percentage voor sommige scholen een stuk lager (KC Manjefiek: 88%; CSN SO – VSO: 87%; Talententuin: 88%).

Figuur 4. Ingeschat percentage leerlingen dat zonder (gezonde) lunch naar school komt (Bron: Schoolvragenlijst PO)

Algemene perceptie

De helft van de 22 scholen geeft aan dat ze het aanbieden van een schoollunch (50%, n=11) een goed idee vinden (Tabel 4). Bij sommige scholen is er nog twijfel, maar een aantal scholen geven juist heel duidelijk aan een schoollunch géén goed idee te vinden (KC Vlinderboom, Bernard Lievegoed school, KC St Pieter en Binnenstad). Van de ouders vindt 61% het aanbieden van een schoollunch een goed idee. Op alle scholen waarvan ouders de vragenlijst hebben ingevuld, is meer dan de helft (>50%) van de ouders voorstander van een schoollunch. In de Kinderraad is er ook een stelling ingebracht over de schoollunch (Ik vind het aanbieden van een schoollunch een goed idee, Bijlage 1). De meningen zijn iets minder overtuigend dan bij het schoolontbijt, maar alsnog vindt het merendeel een schoollunch een goed idee (7/10). Ze geven daarbij wel aan dat ze een schoollunch minder nodig vinden dan een schoolontbijt, onder andere omdat toetsen vaak 's morgens worden afgenomen en dan komt een lunch te laat.

Van de deelnemende scholen ziet 23% (n=5) het als een taak van de school om een schoollunch aan te bieden. Ouders staan hier redelijk hetzelfde in: 26% vindt het een taak van de school. Zoals eerder aangegeven bij het schoolontbijt, vindt de Kinderraad het grotendeels wel een taak van de school, omdat de school een verantwoordelijkheid heeft naar de kinderen (Bijlage 1).

Het verlengen van de schooldag om rustig te kunnen lunchen zien veel scholen niet zitten. Maar 18% vindt dit een goed idee. Ouders zien dit wel iets meer zitten, daar vindt 43% het prima als de schooldag verlengd zou worden. In de Kinderraad waren maar 4 van de 10 kinderen voor het later eindigen van de schooldag (Bijlage 1). Ze vinden de schooldag nu al een lange dag.

Tabel 4. Algemene perceptie rondom een schoollunch

	School ¹	Ouders ²
Een schoollunch ...		
... is een goed idee.	50%	61%
... past bij de taken van de school.	23%	26%
... mag prima de schooldag verlengen zodat er rustig geluncht kan worden.	18%	43%
... maakt dat leerlingen gezonder gaan eten.	64%	-
... draagt bij aan meer gelijkheid tussen de leerlingen.	64%	-
... opzetten, daar ben ik bereid tijd en energie in te investeren.	50%	-
... mag de school geen geld kosten.	86%	-
... daar wil ik best (als financieel mogelijk) een kleine ouderbijdrage aan betalen.	-	56%

¹ Bron: Schoolvragenlijst PO

² Bron: Oudervragenlijst PO

De ideale vorm van een schoollunch

Hoe een eventuele schoollunch op een school er uit komt te zien, kan per school verschillen. Aan scholen en ouders is gevraagd naar hun ideale vorm. Hierbij zijn de scholen en ouders die 'Ik vind niet dat mijn school een schoollunch moet gaan aanbieden' hebben geantwoord, buiten beschouwing gelaten.

Zeven scholen (47%) en iets meer dan de helft van de ouders (57%) vindt dat een schoollunch iedere dag aangeboden zou moeten worden (Tabel 5).

Twee derde van de scholen (67%, n=12) en 40% van de ouders zou bij een schoollunch alleen dagelijks gangbare producten, zoals kaas, stroop en melk, willen aanbieden. De Kinderraad gaf juist aan dat een schoollunch er zich toe leent om ook onbekendere producten uit te proberen (Bijlage 1). Ze vinden daarnaast dat de lunch vooral gezonde producten zou moeten bevatten.

Het verbinden van educatie aan de schoollunch vindt 63% (n=12) van de scholen een goed idee. De Kinderraad zag dit minder zitten (2/10 van de kinderen was voorstander van les tijdens de lunch). Ze geven aan veel waarde te hechten aan hun pauzetijd. Wel werd door iemand geopperd dat een filmpje over gezonde voeding prima zou kunnen, aangezien ze nu vaak (teken)filmpjes te zien krijgen waar ze niets van leerden. Maar het algemene beeld van de Kinderraad was toch vooral dat de lunch een uitermate fijn moment is om te kunnen praten met elkaar.

Een eventuele schoollunch zou volgens 68% van de scholen en 87% van de ouders aangeboden moeten worden aan iedereen. Verplichtstelling vindt 53% van de scholen en 45% van de ouders een goed idee.

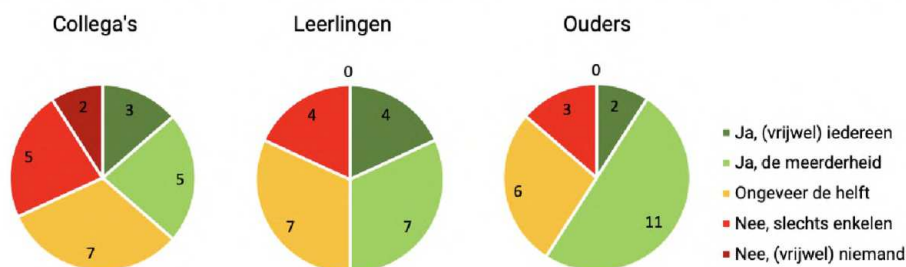
	School ¹	Ouders ²
Een schoollunch zou idealiter ...		
... iedere dag aangeboden moeten worden.	47%	57%
... alleen dagelijks gangbare producten moeten bevatten.	67%	40%
... in buffetvorm aangeboden moeten worden.	37%	59%
... ook educatie moeten bevatten.	63%	-
... aan iedereen aangeboden moeten worden.	68%	87%
... verplicht gesteld moeten worden.	53%	45%

¹ Bron: Schoolvragenlijst PO

² Bron: Oudervragenlijst PO

Ervaren draagvlak

In de schoolvragenlijst is gevraagd naar het ingeschatte draagvlak van collega's, leerlingen en ouders voor een schoollunch op hun school (Figuur 5). De resultaten laten zien dat de meeste scholen wel draagvlak ervaren onder leerlingen en ouders, maar iets terughoudender zijn over het draagvlak onder collega's. Daarnaast is ook aan ouders gevraagd of ze denken dat hun kind enthousiast is over een schoollunch: 58% van de ouders denkt dat dit inderdaad het geval is. Dit percentage is opvallend hoog bij KC Manjefiek (86%; zij bieden dan ook al een schoollunch aan) en een stuk lager bij IKC Ziezo (48%).

Figuur 5. Door de deelnemende scholen (n=22) ingeschat draagvlak van collega's, leerlingen en ouders voor een schoollunch. (Bron: Schoolvragenlijst PO)

De prioriteitenmatrix

Kijkend naar de noodzaak en het draagvlak zijn er, net als bij het schoolontbijt, drie groepen te onderscheiden (zie Figuur 3 op pagina 14). Tabel 6 geeft een overzicht per school van de noodzaak en het draagvlak voor het aanbieden van een schoollunch. In Groep 1 zitten de scholen waar zowel de noodzaak als het draagvlak hoog lijkt te zijn. Dit is op de scholen: KC De Letterdoes, KC Mozaïek, IKC Ziezo, El Habib en Talententuin.

Tabel 6. Overzicht per school van de noodzaak en het draagvlak voor een schoollunch

	Nood- zaak ¹	School: Goed idee ²	Ouders: Goed idee ³	Ervaren draagvlak collega's ⁴	Ervaren draagvlak leerlingen ⁴	Ervaren draagvlak ouders ⁴	Ingeschat draagvlak kind ⁵	Priorite- ring ⁶
KC Scharn	Laag	Ja	-	Hoog	Hoog	Hoog	-	Groep 2
KC Wyck	Midden	Niet zeker	-	Laag	Laag	Laag	-	Groep 3
KC Vlinderboom	Hoog	Nee	51%	Laag	Midden	Midden	48%	Groep 2
KC Manjefiek ⁷	Laag	Ja	86%	Hoog	Hoog	Hoog	86%	Groep 2
IKC De Geluksvogel ⁷	Midden	Ja	-	Midden	Midden	Hoog	-	Groep 2
KC Montessori	Midden	Niet zeker	60%	Laag	Laag	Hoog	56%	Groep 2
KC Amby	Midden	Ja	-	Midden	Midden	Hoog	-	Groep 2
KC De Letterdoes ⁷	Hoog	Ja	-	Hoog	Hoog	Hoog	-	Groep 1
KC St. ODA	Midden	Niet zeker	-	Midden	Hoog	Hoog	-	Groep 2
KC Mozaïek	Hoog	Ja	-	Hoog	Hoog	Hoog	-	Groep 1
KC JFK/Belfort	Midden	Niet zeker	55%	Laag	Laag	Laag	55%	Groep 3
KC Aloysius	Laag	Ja	-	Hoog	Hoog	Hoog	-	Groep 2
KC St Pieter	Midden	Nee	-	Laag	Midden	Midden	-	Groep 3
IKC Ziezo	Hoog	Ja	59%	Midden	Hoog	Hoog	48%	Groep 1
Binnenstad	Midden	Nee	71%	Laag	Laag	Laag	61%	Groep 3
De Poort	Midden	Niet zeker	-	Midden	Midden	Midden	-	Groep 3
Dynamiek	Midden	Niet zeker	64%	Laag	Hoog	Midden	64%	Groep 2
De Spiegel	Midden	Ja	52%	Hoog	Hoog	Hoog	45%	Groep 2
El Habib	Hoog	Ja	-	Hoog	Hoog	Hoog	-	Groep 1
CSN SO - VSO	Midden	Ja	63%	Midden	Midden	Midden	66%	Groep 2
Bernard Lievegoed school	Hoog	Nee	-	Midden	Midden	Midden	-	Groep 2
Talententuin	Hoog	Niet zeker	68%	Hoog	Hoog	Hoog	68%	Groep 1

¹ Noodzaak laag (groen): <5% van de leerlingen eet geen gezonde lunch op school; Noodzaak hoog (rood): >25% van de leerlingen eet geen gezonde lunch op school (Bron: Schoolvragenlijst PO).

² Stelling voor school: *Ik vind het aanbieden van een schoollunch een goed idee.* Antwoordopties: ja (groen) – misschien/niet zeker – nee (rood) (Bron: Schoolvragenlijst PO).

³ Stelling voor ouders: *Ik vind het aanbieden van een schoollunch een goed idee.* Groen: Meer dan 50% antwoord met 'Ja' (Bron: Oudervragenlijst PO).

⁴ Inschatting draagvlak. Laag (rood): Nee, slechts enkelen / Nee, (vrijwel) niemand; Hoog (groen): Ja, (vrijwel) iedereen / Ja, de meerderheid (Bron: Schoolvragenlijst PO).

⁵ Stelling voor ouders: *Ik denk dat mijn kind(eren) enthousiast zal/zullen zijn over een schoollunch.* Groen: Meer dan 50% antwoord met 'Ja' (Bron: Oudervragenlijst PO).

⁶ Onderscheid in groepen. Groep 1: Zowel noodzaak als draagvlak lijkt hoog. In deze groep zitten de scholen die een groen-gekleurde rij hebben en dus op beide aspecten hoog scoren. Groep 2: Noodzaak of draagvlak lijkt minder aanwezig. Groep 3: Zowel noodzaak als draagvlak lijkt midden/laag.

⁷ KC Manjefiek biedt al een schoollunch aan. Op IKC De Geluksvogel en KC De Letterdoes staat een schoollunch op de planning via de Rijke Schooldag middelen.

Randvoorwaardelijkheden

Bevorderende en belemmerende factoren

De belangrijkste bevorderende factoren die werden aangegeven door de 22 deelnemende scholen zijn hieronder weergegeven (Tabel 7). Het valt op dat vooral vaak de effecten (sociaal (n=16), leren (n=16), gezondheid (n=12)) die een schoolmaaltijd zou hebben, worden genoemd door de scholen als bevorderende factor. Wat betreft de belemmerende factoren is het vaakst de benodigde ondersteuning (n=15) en de hoge werkdruk van leraren (n=14), genoemd.

Tabel 7. Bevorderende en belemmerende factoren voor het aanbieden van een schoolmaaltijd (Bron: Schoolvragenlijst PO)

	Aantal PO-scholen van de totaal 22 scholen
Bevorderende factoren	
➤ De sociale effecten die het zou hebben (meer gelijkheid, armoedebestrijding)	16
➤ De leereffecten die het zou hebben: gevulde maag leidt tot betere concentratie in de klas	16
➤ De gezondheidseffecten die het zou hebben op de leerlingen	12
➤ De steun vanuit de gemeente	12
➤ De (landelijke) aandacht voor een gezonde leefstijl	10
➤ Het draagvlak in het team	9
➤ Het draagvlak onder ouders	8
Belemmerende factoren	
➤ Te weinig ondersteuning om goed uit te kunnen voeren	15
➤ Te veel werkdruk van leraren	14
➤ Te duur	7
➤ Te weinig tijd in het rooster	6
➤ Te weinig ruimte in de school	6

Aan ouders is ook een soortgelijke vraag gesteld, namelijk welke factoren eraan bijdragen dat ze voor of tegen het aanbieden van een schoolontbijt zijn. De belangrijkste factoren die genoemd worden (>10% van de ouders) zijn hieronder weergegeven (Tabel 8). De absoluut meest genoemde bevorderende factor is dat het nodig is voor sommige kinderen (70%). Daarnaast vinden veel ouders het goed om mee te gaan in de landelijke aandacht die er is voor een gezonde leefstijl (49%) en vinden ze het fijn dat leerlingen dan samen de dag kunnen opstarten (42%). Meest genoemde belemmerende factoren zijn dat het niet nodig is voor hun eigen kind (47%) en het niet de taak van de school is (43%). Daarnaast valt op dat ouders het ontbijten een belangrijk moment vinden thuis. Ze geven als belemmerende factor aan dat ze graag zicht hebben op wat hun kind ontbijt (40%) en dat een schoolontbijt het ochtendritme in het gezin zou verstoren (30%).

Tabel 8. Bevorderende en belemmerende factoren voor het aanbieden van een schoolontbijt (Bron: Oudervragenlijst PO)

	Percentage ouders
Bevorderende factoren	
➤ Het is nodig voor sommige leerlingen.	70%
➤ Goed om op die manier mee te gaan in de (landelijke) aandacht voor een gezonde leefstijl.	49%
➤ Het is fijn dat de leerlingen op school dan samen de dag kunnen opstarten.	42%
➤ Ik denk dat mijn kind(eren) hier positief in staan.	29%
➤ Ik denk dat de school dit goed kan organiseren.	17%
➤ Ik denk dat andere ouders hier positief in staan.	16%
➤ Het geeft rust in ons ochtendritme in ons gezin.	11%
Belemmerende factoren	
➤ Het is niet nodig voor mijn kind(eren).	47%
➤ Het is niet de taak of verantwoordelijkheid van de school.	43%
➤ Ik heb graag zicht op wat mijn kind(eren) ontbijt(en).	40%
➤ Het verstoort het ochtendritme binnen ons gezin.	30%
➤ Ik denk dat er altijd kosten aan verbonden zullen zijn, en die wil ik niet betalen.	13%

Kijkend naar de bevorderende en belemmerende factoren die ouders ervaren rondom een schoollunch, valt op dat ook hier weer bovenaan staat dat het nodig is voor sommige kinderen (64%, Tabel 9). Het gelijkheidsprincipe (50%) en het aansluiten bij de landelijke aandacht voor een gezonde leefstijl (48%) lijken ook twee belangrijke bevorderende factoren. Belemmerende factoren lijken maar beperkt aanwezig. Ook hier wordt benoemd dat het niet de taak van de school is (35%) en dat het niet nodig is voor hun eigen kind(eren) (34%). Ook het zicht houden op wat hun kind(eren) eten wordt als belangrijke belemmerende factoren ervaren (34%).

Tabel 9. Bevorderende en belemmerende factoren voor het aanbieden van een schoollunch (Bron: Oudervragenlijst PO)

	Percentage ouders
Bevorderende factoren	
➤ Het is nodig voor sommige leerlingen.	64%
➤ Het is fijn dat de leerlingen op school dan allemaal hetzelfde lunchaanbod hebben.	50%
➤ Goed om op die manier mee te gaan in de (landelijke) aandacht voor een gezonde leefstijl.	48%
➤ Ik denk dat mijn kind(eren) hier positief in staan.	29%
➤ Het is fijn dat ik dan zelf niet voor een lunch hoeft te zorgen voor mijn kind(eren).	22%
➤ Ik denk dat de school dit goed kan organiseren.	20%
➤ Ik denk dat de school hier positief in staat.	15%
➤ Ik denk dat andere ouders hier positief in staan.	13%
➤ Het is fijn dat de schooldag dan mogelijk verlengd wordt.	11%
Belemmerende factoren	
➤ Het is niet de taak of verantwoordelijkheid van de school.	35%
➤ Het is niet nodig voor mijn kind(eren).	34%
➤ Ik heb graag zicht op wat mijn kind(eren) luncht/lunchen door ze een lunchtrommel mee te geven.	34%

Benodigdheden

Scholen hebben naar hun mening nog verschillende zaken nodig om een eventueel schoolontbijt of schoollunch goed te kunnen aanbieden op hun school, zowel op het gebied van personeel, faciliteiten en organisatie. De belangrijkste benodigdheden die worden genoemd door de 22 deelnemende scholen zijn (Tabel 10): een coördinator of aanspreekpunt (n=17), grote(re) koelkasten (n=17) en meer vrijwilligers (n=14).

Tabel 10. Benodigdheden voor het aanbieden van een schoolmaaltijd (Bron: Schoolvragenlijst PO)

	Aantal PO-scholen van de totaal 22 scholen
Benodigdheden	
➤ Een coördinator of aanspreekpunt om alles in goede banen te leiden	17
➤ Grote(re) koelkasten	17
➤ (Meer) vrijwilligers	14
➤ Richtlijnen om een schoolmaaltijd goed aan te kunnen bieden	11
➤ Keuken	10
➤ Meer ondersteunend personeel	8
➤ Meer tijd in het rooster om te ontbijten/lunchen	8
➤ Meer tijd voor betrokken personeel om het ontbijt of de lunch te monitoren en bij te stellen	7
➤ (Meer) pedagogisch medewerkers	4

Externe partners

Externe partners die nodig zijn voor een goede uitvoer van een schoolontbijt of –lunch zijn volgens de deelnemende scholen voornamelijk de gemeente (86%) en de supermarkt (73%; Tabel 11). Ook voor de bekostiging van een structurele maaltijd op school vinden veel scholen dat er een rol is weggelegd voor de gemeente (77%). Maar daarnaast vinden de meeste scholen (86%) dat bekostiging ook mogelijk is via een landelijke instantie door middel van subsidie. Maar weinig scholen vinden dat het schoolbestuur (9%) of ouders (14%) de schoolmaaltijd zouden moeten bekostigen.

Tabel 11. Externe partners voor het aanbieden (en bekostigen van) van een schoolmaaltijd (Bron: Schoolvragenlijst PO)

	School
Externe partners	
➤ De gemeente	86%
➤ Een supermarkt	73%
➤ Een cateraar	41%
➤ De GGD	32%
Bekostigd door	
➤ Een landelijke instantie door middel van subsidie	86%
➤ De gemeente	77%
➤ Een supermarkt	32%
➤ Een cateraar	18%
➤ De ouders	14%
➤ Het schoolbestuur	9%

Uitvoer

Wie de daadwerkelijke uitvoer van een schoolontbijt of –lunch zou moeten doen is ook gevraagd aan scholen. Voor zowel het begeleiden van het eten (64%) als de voorbereiding en het opruimen (68%) zien de meeste scholen een rol weg gelegd voor vrijwilligers vanuit de gemeente (Tabel 12). Daarnaast valt op dat weinig scholen, maar 14%, vinden dat leraren de begeleiding tijdens het eten op zich zou moeten nemen. De voorbereiding en het opruimen vindt geen enkele school een rol voor leraren.

Tabel 12. De daadwerkelijke uitvoer van een schoolmaaltijd (Bron: Schoolvragenlijst PO)

	Begeleiding tijdens het eten	Vorbereiding en opruimen
➤ Vrijwilligers vanuit de gemeente	64%	68%
➤ Ouders	46%	41%
➤ Pedagogisch medewerkers van een kinderopvangorganisatie	36%	36%
➤ Andere medewerkers binnen de school	27%	27%
➤ Leraren	14%	0%

DEEL 2B: VOORTGEZET ONDERWIJS

In dit deel wordt beschreven hoe in het voortgezet onderwijs aangekeken wordt naar het eventueel aanbieden van een schoolontbijt of -lunch. Voor zover bekend is op enkele VO-scholen al een besluit genomen rondom het aanbieden van een schoolmaaltijd. Op het Terra Nigra wordt al een schoolontbijt aangeboden en daarnaast heeft het VMBO Maastricht zich aangemeld via schoolmaaltijden.nl, dit verzoek is ook toegekend. Deze scholen zijn uiteraard gewoon meegenomen in dit onderzoek.

In dit deel rondom het voortgezet onderwijs zal eerst kort stil gestaan worden bij de respons van de school- en oudervragenlijst. Vervolgens worden de resultaten rondom een schoolontbijt beschreven en daarna rondom die van een schoollunch. Dan wordt verder gegaan met de bevorderende en belemmerende factoren en de benodigdheden voor het eventueel aanbieden van een schoolmaaltijd. Tenslotte wordt gekeken naar externe partners, de bekostiging en wie de uitvoer zou moeten doen.

Respons vragenlijsten

De schoolvragenlijst voor het VO is door alle middelbare scholen geopend; vijf scholen hebben ook daadwerkelijk de vragenlijst volledig ingevuld (Tabel 13). De oudervragenlijst is door 546 ouders ingevuld. Deze ouders hebben hun kinderen op vijf verschillende scholen zitten.

Tabel 13. Respons vragenlijsten VO-scholen en ouders

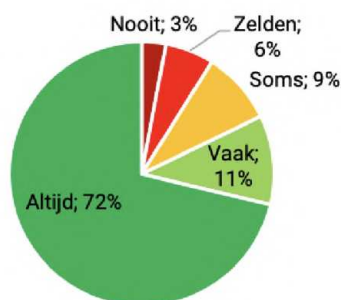
	Schoolvragenlijst ingevuld	Oudervragenlijst ingevuld
Sint Maartenscollege	X	<i>Niet gedeeld met ouders</i>
VMBO Maastricht	X	n=65
Bonnefantencollege	X	n=218
Bernard Lievegoedcollege	X	n=104
Terra Nigra	X	n=31
Porta Mosana	-	n=128

Het schoolontbijt

Noodzaak

Op twee VO-scholen lijkt de noodzaak erg hoog voor een schoolontbijt. Op deze scholen (VMBO Maastricht en Terra Nigra) wordt ingeschat dat 50-75% van de leerlingen niet heeft ontbeten 's morgens. Twee scholen hebben de vraag niet ingevuld.

Aan ouders is gevraagd of hun kind ontbijt op doordeweekse dagen. Gemiddeld geven 72% van de ouders aan dat dit altijd gebeurt (Figuur 6). Op sommige scholen ligt dit gemiddelde echter lager: VMBO Maastricht: 64%; Bonnefantencollege: 67%; Terra Nigra: 50%.

Figuur 6. Inschatting ouders of hun kind op doordeweekse dagen ontbijt (Bron: Oudervragenlijst VO)

Algemene perceptie

Twee deelnemende scholen (VMBO Maastricht, Terra Nigra) vinden het aanbieden van een schoolontbijt een goed idee (Tabel 14). Ongeveer de helft van de ouders (52%) vindt zo'n schoolontbijt ook een goed idee. Zeker op het Terra Nigra wordt dit zo gezien (94%), wat een bevestiging lijkt dat het aanbieden van een schoolontbijt daar een succes is. Daarnaast lijkt op het VMBO Maastricht twee derde van de ouders (69%) een schoolontbijt een goed idee te vinden. Op het Bernard Lievegoedcollege (32%) en Porta Mosana (38%) lijkt het enthousiasme onder ouders een stuk lager te liggen.

Over het algemeen zien de scholen en ouders het aanbieden van een schoolontbijt niet als taak van de school. Maar één school en 17% van de ouders geeft aan dat het past bij de taken van de school. Drie van de vijf scholen is daarnaast wel bereid om bij een eventuele start van een schoolontbijt er tijd en energie in te stoppen.

Het vervroegen van de schooldag zodat er rustig ontbeten kan worden zien twee scholen en 19% van de ouders zitten. Bijna een kwart van de ouders geeft aan dat een eventueel schoolontbijt het ochtendritme in hun gezin verstoort.

Alle vijf de deelnemende scholen vinden dat een schoolontbijt de school zelf geen geld mag kosten. Daarnaast geeft ongeveer een derde van de ouders (32%) aan dat ze bereid zouden zijn om een kleine ouderbijdrage te betalen (als dat financieel mogelijk is).

Tabel 14. Algemene perceptie rondom een schoolontbijt

	School ¹ (n)	Ouders ²
Een schoolontbijt ...		
... is een goed idee.	2	52%
... past bij de taken van de school.	1	17%
... mag prima de schooldag vervroegen zodat er rustig ontbeten kan worden.	2	19%
... maakt dat leerlingen gezonder gaan eten.	4	-
... draagt bij aan meer gelijkheid tussen de leerlingen.	3	-
... opzetten, daar ben ik bereid tijd en energie in te investeren.	3	-
... mag de school geen geld kosten.	5	-
... daar wil ik best (als financieel mogelijk) een kleine ouderbijdrage aan betalen.	-	32%
... verstoort het ochtendritme van ons gezin.	-	23%

¹ Bron: Schoolvragenlijst VO

² Bron: Oudervragenlijst VO

De ideale vorm van een schoolontbijt

Aan zowel de school als aan ouders is gevraagd naar hoe zo'n eventueel schoolontbijt er uit zou moeten zien. Scholen en ouders konden hierbij ook altijd antwoorden met 'Ik vind niet dat mijn school een schoolontbijt zou moeten aanbieden'. Deze scholen en ouders zijn in deze sectie buiten beschouwing gelaten.

Alle scholen die positief staan tegenover invoering van een schoolontbijt (n=4), vinden dat een schoolontbijt dagelijks zou moeten worden aangeboden. 69% van de ouders vindt dit ook (Tabel 15). Twee scholen en iets meer dan de helft van de ouders (59%) vindt dat zo'n schoolontbijt dan alleen dagelijks gangbare producten zou moeten bevatten. De buffetvorm vindt één school en 59% van de ouders de ideale manier van aanbieden. Twee scholen kiezen liever voor kant-en-klare ontbijtpakketten.

Alle scholen die positief staan tegenover invoering van een schoolontbijt (n=4) vinden dat een schoolontbijt ook enige vorm van educatie zou moeten bevatten. Tenslotte geven drie van deze scholen en 79% van de ouders aan dat een schoolontbijt aangeboden zou moeten worden aan iedereen. Verplichtstelling vindt geen enkele school en 29% van de ouders een goed idee.

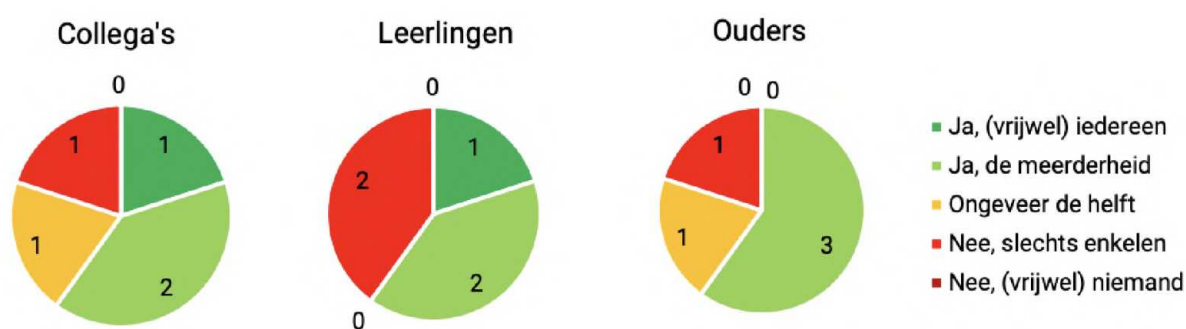
Tabel 15. De ideale vorm van een schoolontbijt

	School ¹ (n)	Ouders ²
Een schoolontbijt zou idealiter ...		
... iedere dag aangeboden moeten worden.	4	69%
... alleen dagelijks gangbare producten moeten bevatten.	2	59%
... in buffetvorm aangeboden moeten worden.	1	59%
... ook educatie moeten bevatten.	4	-
... aan iedereen aangeboden moeten worden.	3	79%
... verplicht gesteld moeten worden.	0	29%

¹ Bron: Schoolvragenlijst VO² Bron: Oudervragenlijst VO

Ervaren draagvlak

In de schoolvragenlijst is gevraagd naar hoe het draagvlak wordt ingeschat onder collega's, leerlingen en ouders. Figuur 7 laat zien dat het varieert tussen de scholen hoe hun inschatting is rondom het enthousiasme van collega's. Op drie scholen (VMBO Maastricht, Bonnefantencollege, Terra Nigra) is de verwachting dat het merendeel van de collega's, leerlingen en ouders enthousiast zal zijn over een schoolontbijt. Aan ouders is daarnaast gevraagd of ze verwachten dat hun kind enthousiast zal zijn over een schoolontbijt. Maar 24% geeft aan dat ze dit verwachten. Dit percentage varieert sterk tussen de scholen, waarbij op het Terra Nigra door veel meer ouders wordt verwacht dat hun kind enthousiast zal zijn (61%). Op het Bernard Lievegoedcollege (15%) en Porta Mosana (16%) ligt dit percentage juist een stuk lager.

Figuur 7. Door de deelnemende scholen (n=4) ingeschat draagvlak van collega's, leerlingen en ouders voor een schoolontbijt. (Bron: Schoolvragenlijst VO)

De prioriteringsmatrix

Kijkend naar de noodzaak en het draagvlak zijn er, net als bij het PO, drie groepen te onderscheiden (zie Figuur 3, op pagina 14). Tabel 16 laat zien dat de noodzaak en het draagvlak niet op iedere school hetzelfde is. Op twee scholen (VMBO Maastricht en Terra Nigra) lijkt er een hoge noodzaak te zijn en ook veel draagvlak (groep 1). Van twee scholen (Sint Maartenscollege en Porta Mosana) zijn helaas te weinig gegevens om een conclusie te kunnen trekken (Non-categorized (NC)).

Tabel 16. Overzicht per school van de noodzaak en het draagvlak voor een schoolontbijt

	Noodzaak ¹	School: Goed idee ²	Ouders: Goed idee ³	Ervaren draagvlak collega's ⁴	Ervaren draagvlak leerlingen ⁴	Ervaren draagvlak ouders ⁴	Ingeschat draagvlak kind ⁵	Prioritering ⁶
Sint Maartens-college	-	Nee	-	Laag	Laag	Laag	-	NC
VMBO Maastricht	Hoog	Ja	69%	Hoog	Hoog	Hoog	32%	Groep 1
Bonnefantencollege	Midden	Niet zeker	58%	Hoog	Hoog	Hoog	26%	Groep 2
Bernard Lievegoed-college	Midden	Niet zeker	32%	Midden	Laag	Midden	15%	Groep 3
Porta Mosana	-	-	38%	-	-	-	16%	NC
Terra Nigra	Hoog	Ja	94%	Hoog	Hoog	Hoog	61%	Groep 1

¹ Noodzaak laag (groen): <5% van de leerlingen zonder ontbijt naar school; Noodzaak hoog (rood): >25% van de leerlingen zonder ontbijt naar school (Bron: Schoolvragenlijst VO).

² Stelling voor school: *Ik vind het aanbieden van een schoolontbijt een goed idee*. Antwoordopties: ja (groen) – misschien/niet zeker – nee (rood) (Bron: Schoolvragenlijst VO).

³ Stelling voor ouders: *Ik vind het aanbieden van een schoolontbijt een goed idee*. Groen: Meer dan 50% antwoord met 'Ja' (Bron: Oudervragenlijst VO).

⁴ Inschatting draagvlak. Laag (rood): Nee, slechts enkelen / Nee, (vrijwel) niemand; Hoog (groen): Ja, (vrijwel) iedereen / Ja, de meerderheid (Bron: Schoolvragenlijst VO).

⁵ Stelling voor ouders: *Ik denk dat mijn kind(eren) enthousiast zal/zullen zijn over een schoolontbijt*. Groen: Meer dan 50% antwoord met 'Ja' (Bron: Oudervragenlijst VO).

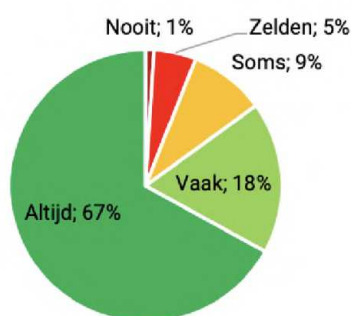
⁶ Onderscheid in groepen: Groep 1: Zowel noodzaak als draagvlak lijkt hoog. In deze groep zitten de scholen die een groen-gekleurde rij hebben en dus op beide aspecten hoog scoren. Groep 2: Noodzaak of draagvlak lijkt minder aanwezig. Groep 3: Zowel noodzaak als draagvlak lijkt midden/laag. NC (Non-categorized): Gegevens te beperkt.

De schoollunch

Noodzaak

Wat betreft het eten van een (gezonde) lunch wordt op twee scholen (VMBO Maastricht en Terra Nigra) ingeschat dat meer dan 25% geen lunch eet op school.

Ouders is de vraag voorgelegd of hun kind op doordeweekse dagen luncht. Van de ouder geeft 67% aan dat hun kind altijd luncht (Figuur 8). Dit percentage is een stuk lager op het Bonnefantencollege (58%) en op het Terra Nigra (50%).

Figuur 8. Inschatting ouders of hun kind op doordeweekse dagen luncht (Bron: Oudervragenlijst VO)

Algemene perceptie

Wat betreft de algemene perceptie rondom een schoollunch zijn scholen erg duidelijk. Geen enkele school vindt een schoollunch een goed idee (Tabel 17). Ongeveer de helft van de ouders (56%) vindt het wel een goed idee. Dit percentage ligt gemiddeld wat hoger op VMBO Maastricht (64%), Bonnefantencollege (62%) en Terra Nigra (67%), en wat lager op Bernard Lievegoedcollege (47%) en Porta Mosana (46%).

Geen van de vijf deelnemende scholen ziet een schoollunch als taak van de school. Ze zijn ook niet bereid om tijd en energie te investeren in het opzetten van een schoollunch. Van de ouders vindt 21% het wel een taak van de school. Het verlengen van de schooldag om rustig te kunnen lunchen zien de scholen niet zitten, terwijl 39% van de ouders dit wel prima vindt. Alle scholen (n=5) vinden tenslotte dat een eventuele schoollunch de school geen geld mag kosten. Daarnaast geeft de helft van de ouders (50%) aan dat ze bereid zijn om een kleine ouderbijdrage te betalen als dat financieel mogelijk is.

Tabel 17. Algemene perceptie rondom de schoollunch

	School ¹ (n)	Ouders ²
Een schoollunch ...		
... is een goed idee.	0	56%
... past bij de taken van de school.	0	21%
... mag prima de schooldag verlengen zodat er rustig geluncht kan worden.	0	39%
... maakt dat leerlingen gezonder gaan eten.	2	-
... draagt bij aan meer gelijkheid tussen de leerlingen.	2	-
... opzetten, daar ben ik bereid tijd en energie in te investeren.	0	-
... mag de school geen geld kosten.	5	-
... daar wil ik best (als financieel mogelijk) een kleine ouderbijdrage aan betalen.	-	50%

¹ Bron: Schoolvragenlijst VO

² Bron: Oudervragenlijst VO

De ideale vorm van een schoollunch

De ideale vorm van een eventuele schoollunch is bevraagd onder scholen en ouders. Degenen die bij deze vragen aangaven 'Ik vind niet dat mijn school een schoollunch zou moeten aanbieden', zijn bij onderstaande resultaten buiten beschouwing gelaten.

Drie scholen en 57% van de ouders vinden dat een eventuele schoollunch iedere dag aangeboden zou moeten worden (Tabel 18). Het zou volgens één school en 40% van de ouders alleen dagelijks gangbare producten moeten bevatten. Iets meer dan de helft van de ouders vindt dat bij een eventuele schoollunch ook wel minder bekende producten aangeboden kunnen worden aan de leerlingen, zoals avocado, zalm of hummus. De buffetvorm vinden twee scholen en 59% van de ouders de meest ideale vorm om een schoollunch aan te bieden.

Twee scholen vinden dat educatie verbonden zou moeten worden aan de schoollunch. Tenslotte geven drie scholen en het merendeel van de ouders (87%) aan dat een schoollunch aan iedereen aangeboden zou moeten worden. Het verplichtstellen vindt geen enkele school en maar 36% van de ouders een goed idee.

Tabel 18. De ideale vorm van een schoollunch

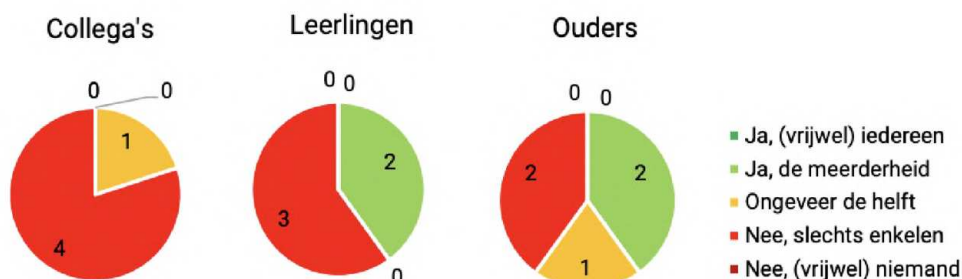
	School ¹ (n)	Ouders ²
Een schoollunch zou idealiter ...		
... iedere dag aangeboden moeten worden.	3	57%
... alleen dagelijks gangbare producten moeten bevatten.	1	40%
... in buffetvorm aangeboden moeten worden.	2	59%
... ook educatie moeten bevatten.	2	-
... aan iedereen aangeboden moeten worden.	3	87%
... verplicht gesteld moeten worden.	0	36%

¹ Bron: Schoolvragenlijst VO

² Bron: Oudervragenlijst VO

Ervaren draagvlak

Het draagvlak voor een schoollunch onder collega's, leerlingen en ouders wordt door de scholen over het algemeen als laag ingeschat (Figuur 9). Zo denken vier van de vijf scholen dat slechts enkele collega's enthousiast zullen zijn over een schoollunch op hun school. Daarnaast denkt 42% van de ouders dat hun kind enthousiast zal zijn over een schoollunch. Net als bij het schoolontbijt varieert ook hier het percentage flink tussen de scholen. Op het Bernard Lievegoedcollege verwacht maar 28% van de ouders dat hun kind enthousiast zal zijn, terwijl op het Terra Nigra dit 59% is.

Figuur 9. Door de deelnemende scholen (n=4) ingeschat draagvlak van collega's, leerlingen en ouders voor een schoollunch. (Bron: Schoolvragenlijst VO)

De prioriteringsmatrix

Kijkend naar de noodzaak en het draagvlak zijn er, net als bij het PO, drie groepen te onderscheiden (zie Figuur 3, op pagina 14). In het overzicht per school wat betreft noodzaak en draagvlak voor een schoollunch valt op dat op geen enkele school het draagvlak hoog is (Tabel 19). Van twee scholen (Sint Maartenscollege en Porta Mosana) zijn helaas te weinig gegevens om een conclusie te kunnen trekken (NC).

Tabel 19. Overzicht per school van de noodzaak en het draagvlak voor een schoollunch

	Nood- zaak ¹	School: Goed idee ²	Ouders: Goed idee ³	Ervaren draagvlak collega's ⁴	Ervaren draagvlak leerlingen ⁴	Ervaren draagvlak ouders ⁴	Ingeschat draagvlak kind ⁵	Priorite- ring ⁶
Sint Maartens- college	-	Nee	-	Laag	Laag	Laag	-	NC
VMBO Maastricht	Hoog	Nee	64%	Laag	Hoog	Hoog	48%	Groep 2
Bonnefantien- college	Midden	Nee	62%	Laag	Laag	Laag	48%	Groep 3
Bernard Lievegoed- college	Midden	Niet zeker	47%	Laag	Laag	Midden	28%	Groep 3
Porta Mosana	-	-	46%	-	-	-	36%	NC
Terra Nigra	Hoog	Nee	67%	Midden	Hoog	Hoog	59%	Groep 2

¹ Noodzaak laag (groen): <5% van de leerlingen eet geen gezonde lunch op school; Noodzaak hoog (rood): >25% van de leerlingen eet geen gezonde lunch op school (Bron: Schoolvragenlijst VO).

² Stelling voor school: *Ik vind het aanbieden van een schoollunch een goed idee*. Antwoordopties: ja (groen) – misschien/niet zeker – nee (rood) (Bron: Schoolvragenlijst VO).

³ Stelling voor ouders: *Ik vind het aanbieden van een schoollunch een goed idee*. Groen: Meer dan 50% antwoord met 'Ja' (Bron: Oudervragenlijst VO).

⁴ Inschatting draagvlak. Laag (rood): Nee, slechts enkelen / Nee, (vrijwel) niemand; Hoog (groen): Ja, (vrijwel) iedereen / Ja, de meerderheid (Bron: Schoolvragenlijst VO).

⁵ Stelling voor ouders: *Ik denk dat mijn kind(eren) enthousiast zal/zullen zijn over een schoollunch*. Groen: Meer dan 50% antwoord met 'Ja' (Bron: Oudervragenlijst VO).

⁶ Onderscheid in groepen: Groep 1: Zowel noodzaak als draagvlak lijkt hoog. In deze groep zitten de scholen die een groen-gekleurde rij hebben en dus op beide aspecten hoog scoren. Groep 2: Noodzaak of draagvlak lijkt minder aanwezig. Groep 3: Zowel noodzaak als draagvlak lijkt midden/laag. NC (Non-categorized): Gegevens te beperkt.

Randvoorwaardelijkheden

Bevorderende en belemmerende factoren

De meest genoemde bevorderende factoren (Tabel 20) richten zich op de effecten die een schoolmaaltijd zou hebben, zoals de gezondheidseffecten (n=3), de sociale effecten (n=3) en de verbeterde cohesie op de school (n=3). Daarnaast worden ook het draagvlak in de school (in het team (n=3), onder ouders (n=3), onder leerlingen (n=3)) als bevorderende factor ervaren. Belemmerende factoren zitten bij veel scholen in de ondersteuning die ze nodig hebben om een schoolmaaltijd goed te kunnen uitvoeren (n=4) en de kosten van een schoolmaaltijd (n=4).

Tabel 20. Bevorderende en belemmerende factoren voor het aanbieden van een schoolmaaltijd (Bron: Schoolvragenlijst VO)

	Aantal VO-scholen van de totaal 5 deelnemende VO-scholen
Bevorderende factoren	
➤ De gezondheidseffecten die het zou hebben op de leerlingen	3
➤ De sociale effecten die het zou hebben (meer gelijkheid, armoedebestrijding)	3
➤ Een verbeterde cohesie op school: een gezellig moment tussen leerlingen	3
➤ Het draagvlak in het team	3
➤ Het draagvlak onder ouders	3
➤ Het draagvlak onder leerlingen	3
➤ De leereffecten die het zou hebben: gevulde maag leidt tot betere concentratie in de klas	2
➤ De steun vanuit de gemeente	1
➤ De (landelijke) aandacht voor een gezonde leefstijl	1
Belemmerende factoren	
➤ Te weinig ondersteuning om goed uit te kunnen voeren	4
➤ Te duur	4
➤ Te weinig ruimte in de school	3
➤ Te complex	2
➤ Te weinig tijd in het rooster van de leerlingen	2
➤ Te weinig draagvlak onder ouders	1
➤ Te weinig draagvlak onder leerlingen	1
➤ De school heeft de focus niet op voeding liggen	1
➤ De invloed van de omgeving rondom school is te groot om hiermee het verschil te kunnen maken	1

Ook aan ouders is gevraagd naar factoren waarom ze voor of tegen een schoolontbijt of een schoollunch zijn. De belangrijkste factoren, waarbij meer dan 10% van de ouders dit als bevorderend of belemmerend ervaart, zijn hieronder weergegeven. Zowel bij een schoolontbijt (Tabel 21) als een schoollunch (Tabel 22) valt op dat het belangrijkste voorargument is, is dat het nodig is voor sommige kinderen (schoolontbijt: 77%; schoollunch: 64%). Daarnaast geven veel ouders aan het goed te vinden om op die manier mee te gaan in de (landelijke) aandacht voor een gezonde leefstijl (schoolontbijt: 51%; schoollunch: 43%). Ook het samen opstarten van de dag bij een schoolontbijt (40%) en dat kinderen hetzelfde aanbod krijgen bij een schoollunch (39%) blijken belangrijke bevorderende factoren te zijn voor ouders.

Kijkend naar de belemmerende factoren lijkt het feit dat het niet nodig is voor het eigen kind een belangrijk tegenargument te zijn voor ouders voor zowel het schoolontbijt (48%) als de schoollunch (33%). Ook vinden veel ouders het een tegenargument dat een schoolontbijt (41%) of een schoollunch (36%) geen taak van de school is. Een andere belangrijke belemmerende factor die sommige ouders (28%) ervaren is dat ze het een verstoring vinden in het ochtendritme van hun eigen gezin. Ook het zicht willen hebben op wat hun kind ontbijt wordt door 28% van de ouders als tegenargument benoemd. Ook voor de schoollunch wordt dit als belemmerende factor geduid door 17% van de ouders.

Tabel 21. Bevorderende en belemmerende factoren voor het aanbieden van een schoolontbijt (Bron: Oudervragenlijst VO)

	Percentage ouders
Bevorderende factoren	
➤ Het is nodig voor sommige leerlingen.	77%
➤ Goed om op die manier mee te gaan in de (landelijke) aandacht voor een gezonde leefstijl.	51%
➤ Het is fijn dat de leerlingen op school dan samen de dag kunnen opstarten.	40%
➤ Ik denk dat mijn kind(eren) hier positief in staan.	18%
➤ Ik denk dat de school dit goed kan organiseren.	13%
➤ Ik denk dat andere ouders hier positief in staan.	10%
Belemmerende factoren	
➤ Het is niet nodig voor mijn kind(eren).	48%
➤ Het is niet de taak of verantwoordelijkheid van de school.	41%
➤ Het verstoort het ochtendritme binnen ons gezin.	28%
➤ Ik heb graag zicht op wat mijn kind(eren) ontbijt(en).	28%
➤ Ik denk dat mijn kind(eren) hier negatief in staat/staan.	16%
➤ Het past niet bij mijn kind(eren).	13%
➤ Ik denk dat er altijd kosten aan verbonden zullen zijn, en die wil ik niet betalen.	13%

Tabel 22. Bevorderende en belemmerende factoren voor het aanbieden van een schoollunch (Bron: Oudervragenlijst VO)

	Percentage ouders
Bevorderende factoren	
➤ Het is nodig voor sommige leerlingen.	64%
➤ Goed om op die manier mee te gaan in de (landelijke) aandacht voor een gezonde leefstijl.	43%
➤ Het is fijn dat de leerlingen op school dan allemaal hetzelfde lunchaanbod hebben.	39%
➤ Het kan de kantine op school vervangen, die naar mijn idee te ongezond is.	25%
➤ Het kan de kantine op school vervangen, die naar mijn idee te duur is.	21%
➤ Ik denk dat mijn kind(eren) hier positief in staan.	21%
➤ Het is fijn dat ik dan zelf niet voor een lunch hoeft te zorgen voor mijn kind(eren).	16%
➤ Ik denk dat de school dit goed kan organiseren.	16%
➤ Ik denk dat de school hier positief in staat.	11%
➤ Ik denk dat andere ouders hier positief in staan.	10%
Belemmerende factoren	
➤ Het is niet de taak of verantwoordelijkheid van de school.	36%
➤ Het is niet nodig voor mijn kind(eren).	33%
➤ Ik heb graag zicht op wat mijn kind(eren) luncht/lunchen door ze een lunchtrommel mee te geven.	17%

Benodigdheden

Alle vijf de deelnemende scholen geven aan dat ze een coördinator of aanspreekpunt nodig hebben die een schoolmaaltijd op hun school in goede banen kan leiden (Tabel 23). Daarnaast geven vier van de vijf scholen aan dat ze meer ondersteunend personeel nodig zouden hebben en grotere koelkasten. In het algemeen lijken de aspecten die scholen nodig denken te hebben voor een goede uitvoer van een schoolmaaltijd zich vooral te bevinden rondom personele bezetting.

Tabel 23. Benodigdheden voor het aanbieden van een schoolmaaltijd (Bron: Schoolvragenlijst VO)

Benodigdheden	Aantal VO-scholen van de totaal 5 deelnemende VO-scholen
➤ Een coördinator of aanspreekpunt om alles in goede banen te leiden	5
➤ Meer ondersteunend personeel	4
➤ Grote(re) koelkasten	4
➤ (Meer) vrijwilligers	3
➤ Meer tijd voor betrokken personeel om het ontbijt of de lunch te monitoren en bij te stellen	3
➤ Keuken	2
➤ Kantine	2
➤ Richtlijnen om een schoolmaaltijd goed aan te kunnen bieden	2
➤ Meer tijd in het rooster om te ontbijten/lunchen	1
➤ Meer klassenassistenten	1
➤ (Meer) pedagogisch medewerkers	1
➤ Meer leraren	0
➤ Vaardigheden en kennis vergroten van medewerkers rondom het aanbieden van gezonde voeding	0

Externe partners

Verschillende scholen zien de gemeente (n=3) en de supermarkt (n=3) als belangrijke externe partner (Tabel 24). Wat betreft de bekostiging zien de scholen een rol voor zowel de gemeente (n=4) als voor landelijke instanties die via subsidie een bijdrage kunnen leveren (n=3).

Tabel 24. Externe partners voor het aanbieden (en bekostigen van) van een schoolmaaltijd (Bron: Schoolvragenlijst VO)

Externe partners	Aantal scholen
➤ De gemeente	3
➤ Een supermarkt	3
➤ Een andere cateraar	2
➤ Een cateraar	1
➤ De GGD	1
Bekostigd door	
➤ De gemeente	4
➤ Een landelijke instantie door middel van subsidie	3
➤ De school	1
➤ Een supermarkt	0
➤ Een cateraar	0
➤ De ouders	0
➤ Het schoolbestuur	0

Uitvoer

Verschillende scholen zien een rol weggelegd voor vrijwilligers vanuit de gemeente voor de begeleiding (n=2) en de voorbereiding en het opruimen (n=3) van een eventuele schoolmaaltijd (Tabel 25). Ook pedagogisch medewerkers van een kinderopvangorganisatie wordt door enkele scholen (n=2) genoemd voor de begeleiding tijdens het eten. Voor het voorbereiden en opruimen worden ook andere medewerkers binnen de school door sommige scholen (n=2) als mogelijkheid gezien. Leraren worden veelal buiten beschouwing gelaten.

Tabel 25. De daadwerkelijke uitvoer van een schoolmaaltijd (Bron: Schoolvragenlijst VO)

	Begeleiding tijdens het eten	Vorbereiding en opruimen
➤ Vrijwilligers vanuit de gemeente	2	3
➤ Pedagogisch medewerkers van een kinderopvangorganisatie	2	1
➤ Ouders	1	1
➤ Leraren	1	0
➤ Andere medewerkers binnen de school	0	2
➤ De kantine medewerkers	0	1

DEEL 3: AANBEVELINGEN

Naar aanleiding van de verkennende literatuurstudie (Deel 1) en het vragenlijstonderzoek binnen het PO (Deel 2a) en VO (Deel 2b) kunnen verschillende aanbevelingen gedaan worden. Deze zijn hieronder beschreven. Allereerst worden 10 aanbevelingen gedaan rondom het realiseren van een structureel schoolontbijt of schoollunch op scholen in de gemeente Maastricht en waar op gelet zou moeten worden. Vervolgens worden er nog 5 aanbevelingen gedaan die zich richten op waar te beginnen als gemeente. De in totaal 15 aanbevelingen kunnen een leidraad bieden voor het realiseren van het structureel aanbieden van een schoolontbijt of schoollunch op (een deel van) de scholen in de gemeente Maastricht.

Waar op te letten

1. Zorg dat een schoolontbijt of schoollunch altijd past bij de school

Uit de resultaten van de literatuurstudie komt naar voren dat iedere school anders is en er dus altijd eigen wensen, behoeften en mogelijkheden zijn. Ook de resultaten uit het vragenlijstonderzoek laten zien dat er geen ideale vorm van een schoolontbijt of schoollunch is voor iedere school. Maatwerk is dus altijd nodig om te zorgen dat het past bij de school.

2. Zorg dat er altijd een coördinator wordt aangesteld om alles in goede banen te leiden

In het vragenlijstonderzoek werd duidelijk dat scholen groot behoefte hebben aan een coördinator op school die alles in goede banen kan leiden. Daarnaast blijkt ook uit de resultaten van de literatuurstudie dat een coördinator essentieel is om een schoolmaaltijd succesvol te implementeren in een school. Het is dus belangrijk dat die ondersteuning mogelijk is op iedere school.

3. Voorkom stigmatisering door een schoolmaaltijd aan iedereen aan te bieden

Een schoolmaaltijd is niet voor iedereen even hard nodig. Echter, voorkomen moet worden dat mensen in hokjes geplaatst worden en uit schaamte geen gebruik maken van eventueel aanbod. Stigmatisering kan voorkomen worden door in plaats van aan alleen de kwetsbare leerlingen een schoolontbijt of -lunch aan te bieden, dit aan iedereen die dat wil aan te bieden.

4. Kiezen tussen schoolontbijt of -lunch? Kijk per PO-school wat hun doel is

Het vragenlijstonderzoek in het PO laat veel verschillen zien per school. Hierdoor zou op de ene school een schoolontbijt meer geschikt zijn en op een andere school een schoollunch. Per PO-school kan het beste gekeken worden naar het doel. Is dit meer gericht op armoedebestrijding en het vullen van lege magen, dan zou een schoolontbijt wellicht meer geschikt zijn. Hierdoor hebben leerlingen meteen vanaf het begin van de schooldag profijt van de aangeboden maaltijd. Is het doel meer gericht op gelijkheid en meer cohesie in de klas dan is een schoollunch wellicht beter. Kinderen kunnen dan gezamenlijk lunchen met allemaal hetzelfde aanbod.

5. VO-scholen zien meer in een schoolontbijt

Uit de resultaten van het vragenlijstonderzoek kwam duidelijk naar voren dat op de VO-scholen een schoollunch weinig kans van slagen lijkt te hebben. Niet alleen de scholen zelf geven op verschillende manieren aan er weinig in te zien, maar ook het draagvlak onder ouders en leerlingen lijkt lager dan bij een schoolontbijt. Meer wordt gezien in het structureel aanbieden van een schoolontbijt. Het lijkt dan ook het meest voor de hand liggend om hier op in te zetten.

6. Geef leerlingen de rust en de ruimte tijdens het eten van een schoolmaaltijd

Leerlingen hechten veel waarde aan hun pauzetijd. Ook voor hen is het een moment om af te schakelen en met elkaar in contact te komen. Geef leerlingen hier ook de ruimte voor, pas dan kan die cohesie in de klas ook echt gaan groeien. Niet alleen het opzetten van een filmpje is dan dus onwenselijk, maar er moet ook goed overwogen worden of educatie verbonden moet worden aan een schoolmaaltijd.

7. Maak geen verplichting van een schoolontbijt

Niet alle leerlingen hebben een schoolontbijt even hard nodig. In sommige gezinnen heerst er armoede en is er weinig geld voor een ontbijt; in vele andere gezinnen is er een prima ochtendritme en wordt er wel altijd ontbeten. Een verplichting van een schoolontbijt zal zo'n goed ochtendritme onnodig verstoren. Door een eventueel schoolontbijt aan te bieden aan iedereen die dat wil, maar niet te verplichten, kan dit voorkomen worden.

8. Het uitproberen van minder bekende producten past het beste bij een schoollunch

De resultaten van voornamelijk het vragenlijstonderzoek laten zien dat het uitproberen of proeven van minder bekende producten niet bij iedereen evenveel enthousiasme oproept. Wel wordt duidelijk dat zowel de school als ouders en leerlingen dit meer als onderdeel van een schoollunch dan als onderdeel van een schoolontbijt zien.

9. Betrek collega's, leerlingen en ouders van een school vanaf het begin

Zonder draagvlak is het realiseren van een schoolontbijt of schoollunch niet of nauwelijks mogelijk. De resultaten van de literatuurstudie laten dit duidelijk zien. Het is dus belangrijk om collega's, leerlingen en ouders goed en vanaf het begin te betrekken bij het realiseren van een schoolmaaltijd op hun school.

10. Verwacht geen wonderen

De literatuurstudie biedt een inkijkje in de effecten binnen verschillende domeinen. En ondanks dat dit veelbelovend lijkt, is de grootte van het effect vaak maar klein. Per school kunnen de effecten ook enorm variëren, dat kan te wijten zijn aan hoe de schoolmaaltijd geïmplementeerd wordt, maar ook simpelweg door het feit dat iedere school anders is en zijn eigen context en omstandigheden heeft. Belangrijk is daarom om uitgebreid alle successen te vieren, maar daarbij ook geen wonderen te verwachten.

Waar te beginnen

11. Noodzaak en draagvlak hoog (groep 1): Begin en focus op deze scholen

Uit de resultaten van het vragenlijstonderzoek kwam bij zowel het PO als het VO en bij zowel het schoolontbijt als de schoollunch een groep scholen naar voren waar de noodzaak hoog lijkt en er veel draagvlak is. Het advies is om met deze scholen in eerste instantie te starten. Hierdoor kan de focus echt gelegd worden op de scholen waar de nood hoog is en een schoolontbijt / -lunch gewenst is.

12. Noodzaak en/of draagvlak minder hoog (groep 2): Ga het gesprek aan op deze scholen

De scholen in groep 2 zijn zeer divers. Bij alle scholen in deze groep leek het iets minder nodig of gewenst te zijn en daarom is het goed om niet direct met deze groep te starten, maar als tussenstap het gesprek aan te gaan. Een verdiepend gesprek naar het ervaren draagvlak op deze school is een belangrijke stap. Ook kan het zijn dat de noodzaak minder hoog is op een school, maar dat er wel veel draagvlak is. Op welk doel zou de school dan willen inzetten en wat zou dan het beste passen. Oftewel, het advies is om met deze scholen eerst het gesprek aan te gaan en de noodzaak en het draagvlak verder uit te diepen.

13. Noodzaak en draagvlak laag (groep 3): Laat (voorlopig) deze scholen met rust

Er zijn ook scholen in de gemeente Maastricht waar de noodzaak en het draagvlak laag zijn. Hier is het realiseren van een schoolmaaltijd waarschijnlijk lastig vanwege het beperkte draagvlak, maar ook wellicht niet helemaal nodig. Op deze scholen is de problematiek die op andere scholen in de gemeente Maastricht heerst niet of nauwelijks aanwezig. Het advies is dan ook om (voorlopig) deze scholen met rust te laten en alle tijd en energie te steken in de andere scholen.

14. Pak als gemeente een trekkende en faciliterende, maar geen regisserende rol

Ondanks dat het voor scholen belangrijk is dat ze zelf kunnen bepalen of, hoe en wanneer ze het structureel aanbieden van een schoolmaaltijd willen gaan realiseren, kan de gemeente een belangrijke rol spelen hierin.

Uit de resultaten van het vragenlijstonderzoek komt op verschillende plekken de belangrijke rol van de gemeente naar voren. Expliciet wordt de gemeente genoemd als de belangrijkste externe partner in het geheel. Vrijwilligers vanuit de gemeente zouden daarnaast volgens de scholen kunnen helpen in de uitvoer en de gemeente kan volgens de scholen (naast subsidies van landelijke instanties) een rol spelen in de bekostiging van het structureel aanbieden van een schoolmaaltijd. Er wordt door de scholen dus op verschillende vlakken gekeken naar de gemeente. Het innemen van een trekkende en faciliterende rol door de gemeente kan ervoor zorgen dat scholen echt in beweging gaan komen.

15. Zorg dat er van elkaar geleerd kan worden

Ervaringen uitwisselen tussen scholen kan scholen helpen om het structureel aanbieden van een schoolmaaltijd te realiseren. Ze kunnen veel van elkaar leren als het gaat over hoe ze bepaalde zaken aanpakken en hoe ze omgaan met barrières. Daarnaast zijn sommige scholen al gestart of staan ze in de startblokken met het invoeren van een schoolontbijt of schoollunch. Deze scholen kunnen als voorbeeld dienen voor de andere scholen.

LITERATUURLIJST

1. Boer M, van Dorsselaer S, de Looze M, de Roos S, Brons H, van den Eijnden R, et al. HBSC 2021. Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland. 2022.
2. Raaijmakers LG, Bessems KM, Kremers SP, van Assema P. Breakfast consumption among children and adolescents in the Netherlands. *The European Journal of Public Health*. 2009;ckp191.
3. Van Kleef E, Vingerhoeds MH, Vrijhof M, van Trijp HC. Breakfast barriers and opportunities for children living in a Dutch disadvantaged neighbourhood. *Appetite*. 2016;107:372-82.
4. Rongen FC, Van Kleef E, Sanjaya S, Vingerhoeds MH, Buurma-Rethans EJ, Van Den Bogaard C, et al. What's for lunch? The content and quality of lunches consumed by Dutch primary schoolchildren and the differences between lunches consumed at home and at school. *BMC public health*. 2019;19(1):1-10.
5. Van Kleef E, Rongen FC, Vingerhoeds MH, Dijkstra SC, Seidell JC. Improving dietary intake during lunch through the provision of a healthy school lunch at Dutch primary schools: design of a pretest-posttest effectiveness study. *BMC public health*. 2020;20(1):1-8.
6. Willeboordse M, Jansen M, van den Heijkant S, Simons A, Winkens B, de Groot R, et al. The Healthy Primary School of the Future: study protocol of a quasi-experimental study. *BMC Public Health*. 2016;16(1):1.
7. Jansen M, Burhenne K. De Gezonde Basisschool van de Toekomst: van leer- naar leefschoon. Maastricht: Provincie Limburg, GGD Zuid Limburg; 2019.
8. Jeugdeducatiefonds. Evaluatie Boterhammenbar. 2023.
9. Vingerhoeds M. Gezond eten blijkt gewoon lekker. Innovaties met maatschappelijke impact: Kennis-en innovatieagenda Landbouw, Water, Voedsel; 2021. p. 4-5.
10. Bartelink N, van Assema P, Kremers SP, Savelberg HH, Oosterhoff M, Willeboordse M, et al. One-and Two-Year Effects of the Healthy Primary School of the Future on Children's Dietary and Physical Activity Behaviours: A Quasi-Experimental Study. *Nutrients*. 2019;11(3):689.
11. Willeboordse M, Bartelink N, van Assema P, Kremers S, Savelberg H, Hahnraaths M, et al. Battling the obesity epidemic with a school-based intervention: Long-term effects of a quasi-experimental study. *Plos one*. 2022;17(9):e0272291.
12. Bartelink N, van Assema P, Kremers SP, Savelberg HH, Oosterhoff M, Willeboordse M, et al. Can the Healthy Primary School of the Future offer perspective in the ongoing obesity epidemic in young children? A Dutch quasi-experimental study. *BMJ open*. 2019;9(10).
13. Oostindjer M, Aschemann-Witzel J, Wang Q, Skuland SE, Egelanddal B, Amdam GV, et al. Are school meals a viable and sustainable tool to improve the healthiness and sustainability of children's diet and food consumption? A cross-national comparative perspective. *Critical reviews in food science and nutrition*. 2017;57(18):3942-58.
14. Cohen JF, Hecht AA, McLoughlin GM, Turner L, Schwartz MB. Universal school meals and associations with student participation, attendance, academic performance, diet quality, food security, and body mass index: A systematic review. *Nutrients*. 2021;13(3):911.

15. Hahnrathts MT, Willeboordse M, Jungbauer AD, de Gier C, Schouten C, van Schayck CP. "Mummy, Can I Join a Sports Club?" A Qualitative Study on the Impact of Health-Promoting Schools on Health Behaviours in the Home Setting. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2021;18(22):12219.
16. Dijkstra C, van der Haar S, van Bergen G, van Kleef E, Vingerhoeds M. Exploring the effects of a healthy school lunch on cognitive performance in Dutch primary school children within the Healthy School Lunch project: Wageningen Food & Biobased Research; 2020.
17. Vingerhoeds M, Ummels M, van Kleef E, Rongen F, Soethoudt H, Dijkstra C. Procesevaluatie Schoollunch: Procesevaluatie van het aanbieden van een gezonde schoollunch gedurende zes maanden op drie basisscholen in Nederland. Wageningen Food & Biobased Research; 2021.
18. Oosterhoff M, Van Schayck OC, Bartelink NH, Bosma H, Willeboordse M, Winkens B, et al. The short-term value of the "Healthy Primary School of the Future" initiative: A social return on investment analysis. *Frontiers in Public Health*. 2020:401.
19. van Run S, van Schayck O, Urlings E, Coppens K, Winkens B, Willeboordse M. Pesten op 'De Gezonde Basisschool van de Toekomst': een exploratief onderzoek. *Pedagogiek*. 2020;40(1):97-117.
20. Bartelink N, van Assema P, Jansen M, Savelberg H, Moore G, Hawkings J, et al. Process evaluation of the Healthy primary School of the Future: The key learning points. *BMC Public Health*. 2019;19(1):698.
21. Bartelink N, van Assema P, Jansen M, Savelberg H, Kremers S. The Moderating Role of the School Context on the Effects of the Healthy Primary School of the Future. *International journal of environmental research and public health*. 2019;16(13):2432.
22. Bartelink N, van Assema P, Kremers S, Savelberg H, Jansen M. De invloed van de schoolcontext op de effecten van de Gezonde Basisschool van de Toekomst. TSG; Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen. 2020;98:34-41.
23. Oosterhoff M, Bosma H, van Schayck OC, Joore MA. A cost analysis of school-based lifestyle interventions. *Prevention Science*. 2018;19:716-27.
24. Dijkstra S, Rongen FC, Van Kleef E, Seidell JC, Vingerhoeds MH. Een verzorgde lunch op de basisschool: wat kost dat en wat mag dat volgens ouders kosten? *Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen*. 2018;96:234-7.
25. van Giessen A, Oosterhoff M, Hoekstra J, Over E, Joore M, van Schayck O, et al. Gezonder op de basisschool: schoollunches en meer bewegen: Een verkenning naar draagvlak, haalbaarheid, betaalbaarheid en impact. 2020.
26. van Bergen G, Vingerhoeds M, Dijkstra C, van Kleef E. Schoollunches in Europa: een verkenning van de praktijk rondom schoollunches in het primair onderwijs in Europa. *Eten op School*; 2020.
27. van Kleef E, Dijkstra SC, Seidell J, Vingerhoeds MH, Polet IA, Zeinstra GG. Which factors promote and prohibit successful implementation and normalization of a healthy school lunch program at primary schools in the Netherlands? *Journal of Health, Population and Nutrition*. 2022;41(1):1-11.

BIJLAGE 1 BIJEENKOMST KINDERRAAD 17 MEI 2023

Bijeenkomst Kinderraad Maastricht

Onderwerp: Schoolontbijt

Datum: 17 mei 2023

Aantal kinderen uit de Kinderraad aanwezig: 10 kinderen

Stelling 1:

Ik vind het aanbieden van een schoolontbijt een goed idee.

Uitslag van stelling 1:

Voor > 9 kinderen

Weet het niet > 1 kind

De meeste kinderen vinden het een goed idee. Ze geven aan dat kinderen met lege maag zich minder goed kunnen concentreren. Ze vinden dan wel dat het ontbijt voor iedereen beschikbaar moet zijn. Een belangrijke reden is dat kinderen zich kunnen gaan schamen. Ze willen niet dat andere kinderen zien dat ze arm zijn.

Ook geeft iemand als idee aan om het schoolontbijt twee keer per week te doen en dat kinderen dan ook in aanraking komen met ander eten dat ze niet van huis uit gewend zijn. Het verkennen van nieuwe producten vinden de meeste kinderen een goed idee, maar ze vinden dat meer geschikt voor bij een lunch dan bij een ontbijt. Ongezond eten vinden ze geen goed idee. Een buffetvorm zou een handige manier zijn om het aan te bieden.

Eén kind geeft aan dat het niet nodig is en dat veel kinderen gewoon thuis eten.

Stelling 2:

Ik vind het aanbieden van een schoollunch een goed idee.

Uitslag van stelling 2:

Voor > 7 kinderen

Tegen > 3 kinderen

De meeste kinderen geven aan dat een lunch minder nodig is dan een ontbijt. Een belangrijke reden die ze aandragen is dat de school altijd in de ochtend de toetsen afneemt. Het hebben van een gevulde maag is dan belangrijk zodat ze voldoende energie hebben en zich goed kunnen concentreren. Een lunch komt dan te laat.

Als idee wordt ook geopperd om per dag te wisselen tussen schoolontbijt en schoollunch. Ook geven ze aan dat misschien niet alle groepen tegelijk dit moeten krijgen maar verspreiden over de week.

Stelling 3:

Ik vind het prima als de schooldag eerder begint of later eindigt zodat ik rustig het ontbijt of de lunch kan opeten.

Uitslag van stelling 3:

Voor eerder beginnen > 5 kinderen

Voor later eindigen > 4 kinderen

De meningen zijn hierover verdeeld. Een aantal kinderen vinden het een prima idee en willen daarvoor eerder naar school komen om een rustig moment te hebben om te ontbijten. Er zijn ook kinderen die dat geen goed idee vinden. Reden is bijvoorbeeld dat sommige kinderen reistijd hebben en dan nog eerder moeten opstaan en vertrekken van huis. Het is al zo vroeg dat ze moeten opstaan vinden ze.

Ook wordt als idee geopperd dat kinderen zich kunnen inschrijven bij de leerkracht of conciërge om de aanwezigheid door te geven voor een ontbijt. Kinderen die dan niet deelnemen kunnen dan op de normale tijd naar school komen. Maar dan zou er wel een apart lokaal moeten zijn om te ontbijten. Het werd als niet prettig beschouwd om op school te komen en dan de halve klas aan een ontbijt te zien zitten.

De schooldag langer te later duren omdat er een schoollunch wordt aangegeven wordt maar door een paar kinderen als een goed idee beschouwd. De schooldag is al een lange dag.

Stelling 4:

Ik vind het een taak van de school om ervoor te zorgen dat alle leerlingen hebben ontbeten of geluncht hebben.

Uitslag van stelling 4:

Voor	> 7 kinderen
Tegen	> 2 kinderen

De meeste kinderen geven aan dat ze dit een taak van de school vinden met als belangrijkste argument dat ze verantwoordelijk voor de kinderen zijn. Tegelijkertijd vinden ze dat ook de gemeente verantwoordelijk is en dan vooral voor de financiën. Zij opperen een verdeling van 50% voor rekening van de school en 50% voor rekening van de gemeente.

Stelling 5:

Ik zou het interessant vinden als er tijdens een schoolmaaltijd ook meer verteld wordt over de producten die we eten.

Uitslag van stelling 5:

Voor	> 2 kinderen
Tegen	> 7 kinderen

De meeste kinderen geven aan dit geen goed idee te vinden. Ze vinden dat kinderen rustig moeten kunnen eten en lekker moeten kunnen praten met elkaar. Het geven van les past dan niet. Als belangrijkste argument geven ze aan dat anders de hersenen al te vol raken voordat school begint. Ze hechten ook grote waarde aan het hebben van voldoende pauze tijd. Dus als er al les gegeven wordt, dan zou ergens anders op de dag een stuk pauzetijd terug moeten komen. Eén iemand geeft aan dat het eventueel wel kan met behulp van een filmpje over voeding, aangezien ze nu toch sowieso ook al filmpjes (voornamelijk SpongeBob) kijken tijdens de lunch maar daar niks van leren.

Fontys Sporthogeschool
Lectoraat Move to Be
Schoolontbijt en schoollunch

FONTYS.NL

Legenda toegepaste uitzonderingsgrondslagen

In dit document zijn gedeeltes geanonimiseerd op grond van artikel 5 van de Wet open overheid:

Art. 5.1 lid 2 onderdeel e

De eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer, tenzij de betrokken persoon instemt met openbaarmaking

Pagina('s): 1 2